

Proces dekolonizacije u okviru Ujedinjenih naroda

Tetlo, Tonka

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:297741>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za međunarodno pravo

Tonka Tetlo

PROCES DEKOLONIZACIJE U OKVIRU UJEDINJENIH NARODA

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Rutvica Rusan Novokmet

Zagreb, svibanj 2022. godine

Izjava o izvornosti

Ja, Tonka Tetlo pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Tonka Tetlo, v.r.

SAŽETAK

U vrijeme osnivanja Ujedinjenih naroda 40.-ih godina prošlog stoljeća trećina je svjetske populacije živjela na područjima koja su bila ovisna o kolonijalnim silama. Međutim, iako je doprinos UN-a procesu dekolonizacije bio značajniji u usporedbi s razdobljem prije Drugog svjetskog rata, misao o okrutnosti takvih režima javila se desetljećima prije njegova osnivanja te su prvi koraci u procesu dekolonizacije učinjeni u okviru Lige naroda. Sam proces je bio obilježen neprestanim sukobima između kolonijalnih sila koje su htjele zadržati postojeće strukture vlasti te protukolonijalnih država koje su bile pokretači promjena unutar Opće skupštine UN-a. Stoga, u ovom je radu dan prikaz različitih povijesnih i pravnih okolnosti koje su bile od najvećeg značaja za proces dekolonizacije, s posebnim naglaskom na djelovanje UN-a. Počevši od Prvog svjetskog rata te mandatnog sustava Lige naroda, u radu su uvodno objašnjene povijesne okolnosti koje su dovele do promjena u kolonijalnim režimima te nastanka dvaju novih instituta unutar UN-a - starateljskog sustava te sustava nesamoupravnih područja. U drugom dijelu, detaljno je opisan sustav starateljstva od početka njegova funkcioniranja pa do prestanka posljednjeg starateljskog područja, a potom je analiziran i tijek procesa dekolonizacije ostalih nesamoupravnih područja. Nadalje, analizirani su najrelevantniji međunarodnopravni akti u odnosnoj tematici, a posebna je pozornost posvećena Povelji UN-a koja je poslužila kao temelj cijelog procesa dekolonizacije. Naposljetku, u radu su opisani i suvremeni problemi u pitanju dekolonizacije s kojima se međunarodna zajednica i danas bavi.

Ključne riječi: mandati, starateljski sustav, nesamoupravna područja, Povelja UN-a

SUMMARY

When the United Nations was established during the 1940s, a third of the world's population lived in territories that were dependent on colonial powers. Even though the UN's contribution to the process of decolonization was more significant in comparison to the period before the Second World War, the cognizance of the cruelty of colonial regime emerged decades before its foundation, so the first steps in the process of decolonization were taken under the League of Nations. The process was characterized by constant clashes between colonial powers who wanted to retain the existing power structures on the one hand, and anticolonial states who led the changes in the UN's General Assembly, on the other. This paper will discuss various historical and legal circumstances which were pertinent to the process of decolonization, with an emphasis on the activities of the UN. Starting with the World War I and the League of Nations' mandate system, this paper examines the historical events which led to changes in colonial regimes and the establishment of two institutions under the auspices of the UN – the trusteeship system and non-self governing territories. The second part thoroughly examines the trusteeship system and then focuses on the process of decolonization regarding other non-self governing territories. Furthermore, the author analyzes the most important international legal acts in this context, with special attention given to the UN Charter as a fundamental legal act of the whole process. Finally, the paper examines contemporary challenges which the international community faces today in regards of the process of decolonization.

Key words: mandates, trusteeship system, non-self governing territories, UN Charter

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. SUSTAV MANDATA POD OKRILJEM LIGE NARODA	3
3. MEĐUNARODNI SUSTAV STARATELJSTVA.....	5
3.1. Povelja Ujedinjenih naroda i Deklaracija o nesamoupravnim područjima	6
3.2. Područja pod starateljstvom.....	7
3.3. Organi UN-a nadležni za poslove starateljstva.....	9
3.4. Temeljni zadaci sustava starateljstva.....	12
3.5. Pravna narav starateljstva	12
3.6. Smjer razvoja te prestanak starateljskih područja	13
4. NESAMOUPRAVNA PODRUČJA	15
4.1. Deklaracija o nesamoupravnim područjima i dužnost izvještavanja.....	16
4.1.1. Odbor za ispitivanje izvještaja o nesamoupravnim područjima	17
4.1.2. Rezolucija Opće skupštine UN-a 1541 (XV), 1960.....	19
4.2. Deklaracija o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima.....	22
4.2.1. Odbor dvadesetčetvorice.....	23
4.3. Međunarodnopravni subjektivitet nesamoupravnih područja	24
4.4. Međunarodna desetljeća za ukidanje kolonijalizma	26
5. NESAMOUPRAVNA PODRUČJA DANAS	27
5.1. Zapadna Sahara.....	29
5.2. Gibraltar.....	31
5.3. Falklandsko otočje (Malvinas)	32
6. ZAKLJUČAK	34
7. LITERATURA.....	35

1. UVOD

Proces dekolonizacije predstavlja jednu od najistaknutijih tema kojom su se međunarodni pravници bavili tijekom prošlog stoljeća, a iznimno važnu ulogu u tom procesu su imali Ujedinjeni narodi. Pojednostavljeno, dekolonizaciju definiramo kao proces oslobađanja ovisnih područja od kolonijalne vlasti. U vrijeme osnivanja UN-a, 1945. godine, preko 750 milijuna ljudi diljem svijeta je živjelo na teritorijima koji su na neki način bili ovisni o kolonijalnim silama.¹ Danas je taj broj mnogo manji te se smatra da postoji još 17 nesamoupravnih područja na kojima živi oko 2 milijuna ljudi.²

Iako je UN imao najistaknutiju ulogu u procesu dekolonizacije, misao o nepravедnosti kolonijalnih režima se javila desetljećima prije njegova nastanka. Tijekom 19. stoljeća preraspodjela kolonija većinom je tekla mirnim putem, ali se od 1890. godine Njemačka, Belgija, Italija i Japan uključuju u 'utrku' za kolonijama što dovodi do novih zahtjeva za njihovom preraspodjelom.³ Kako je Njemačka u to vrijeme doživljavala veliki ekonomski rast, stare kolonijalne sile, Francuska i Velika Britanija, našle su se ugrožene te nisu htjele priznati njene zahtjeve za kolonijama.⁴ Navedeni sukobi se, uz mnoge druge razloge, smatraju jednim od pokretača Prvog svjetskog rata. Po završetku rata uistinu je došlo do ponovne raspodjele kolonija, ali ne na isti način kao prije. Naime, u to vrijeme se sve više naglašava pravo naroda na samoodređenje, a Njemačka te Osmansko carstvo su kao gubitnice u ratu izgubile i svoje kolonije. Druge države su smatrale da ta područja nisu bila sposobna funkcionirati kao samostalne države, a također nije bilo pravedno da ih pridruže vlastitim kolonijalnim carstvima.⁵ Tako su na prijedlog američkog predsjednika Wilsona navedene kolonije stavljene pod mandat Lige naroda, što predstavlja prvi korak prema sustavnim promjenama okrutnog i eksploatorskog kolonijalnog režima.⁶

Nakon Drugog svjetskog rata te stupanjem UN-a na međunarodnu scenu proces dekolonizacije se počinje odvijati mnogo brže. Pravo samoodređenja kao jedno od temeljnih

¹ United Nations and decolonization, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/about>, datum pristupa 15.02.2022.

² Današnju listu nesamoupravnih područja čini 17 teritorija, a to su: Američki Djevičanski Otoci, Američka Samoa, Anguilla, Bermuda, Britanski Djevičanski Otoci, Kajmansko otočje, Falklandsko otočje (Malvini), Francuska Polinezija, Gibraltar, Guam, Montserrat, Nova Kaledonija, Otočje Turks i Caicos, Pitcairn, Sveta Helena, Tokelau te Zapadna Sahara. *Ibid.*

³ Lulić, M., *Dekolonizacija i nastanak država*, Osijek, vlastita naknada, 2006., str. 16.

⁴ Nikolova, V., *Kolonije nekad i sad*, Beograd, Izdavačko preduzeće Rad, 1954., str. 70.

⁵ Lulić, *op.cit.* (bilj. 3), str. 17.

⁶ *Ibid.*

načela međunarodnog prava se sve više naglašava te se u međunarodnoj zajednici sve više formira stav da svaki narod ima pravo vladati sobom i svojim područjem.⁷ Također, od kolonijalnih sila se počelo zahtijevati da njihova uprava u kolonijama mora služiti za dobro naroda tih zemalja.⁸ Iako su ti stavovi i zahtjevi nailazili na otpor, dolazi do uspostavljanja novih sustava za upravljanje nesamoupravnim područjima koji su nadomjestili zastarjeli mandatni sustav uveden u okviru Lige naroda, a u okviru Opće skupštine UN-a se počinju donositi i rezolucije kojima se sve više pokušao osigurati razvoj navedenih područja k samoupravi. Povelja UN-a (dalje u tekstu: Povelja) tako uvodi dva nova instituta međunarodnog prava – sustav starateljstva i nesamoupravna područja.⁹ Na ovaj je način proces dekolonizacije stavljen pod kontrolu i nadzor UN-a.

Sukladno navedenom, ovaj će rad, prikazujući povijesne okolnosti i praksu UN-a, objasniti tijek procesa dekolonizacije kroz transformaciju mandatnog sustava Lige naroda u starateljski odnosno sustav nesamoupravnih područja u okviru UN-a. U radu će se posebno analizirati kako su organi UN-a utjecali na postupno ukidanje sustava kolonijalizma i ostvarivanje prava naroda ovisnih područja na samoupravu ili neovisnost, što je, u konačnici, omogućilo stvaranje slike svijeta kakvog poznajemo danas.

⁷ *Ibid.*

⁸ Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, sv. 1, Zagreb, Školska knjiga, 2010., str. 140.

⁹ Glave XI, XII i XIII Povelje. Vidi: Povelja Ujedinjenih naroda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 15/1993; 7/1994.

2. SUSTAV MANDATA POD OKRILJEM LIGE NARODA

Prvi svjetski rat označava početak sazrijevanja spoznaje o okrutnosti kolonijalnih režima prema narodima ovisnih područja te njihovu utjecaju na međunarodni mir i sigurnost. Iako su po završetku rata mnoge velesile htjele prisvojiti posjede pobijedenih država, SAD se, kao bivša kolonija britanske krune, suprotstavio navedenoj ideji te predložio da se ti posjedi stave pod mandat Lige naroda.¹⁰ Tako su bivše njemačke kolonije te kolonije Osmanskog carstva, umjesto da su podijeljene pobjednicama u ratu, dospjele pod novi sustav kojim je učinjen početni korak u procesu dekolonizacije.

Temelji novonastalog sustava bili su položeni u čl. 22. Pakta Lige naroda.¹¹ Prema navedenom članku, dobrobit i napredak naroda koji žive na teritorijima koji su kao posljedica rata prestali biti pod suverenosti država kolonizatorica te koji nisu sposobni samostalno se nositi s prilikama modernog svijeta proglašeni su svetim zadatkom civilizacije.¹² Iz navedenog je razloga briga nad tim narodima predana državama koje bi zahvaljujući svojim resursima, iskustvu i geografskom položaju bile najuspješnije u ispunjenju te zadaće.¹³ Mandatna područja su, ovisno o stupnju razvoja, bila podijeljena u tri kategorije, a ovlasti mandataru su rasle shodno stupnju nerazvijenosti.¹⁴ Razlika u statusu među mandatima je bila vidljiva i u činjenici što je stanovništvo na području mandata A kao najrazvijenijih mandata steklo državljanstvo države mandataru dok stanovništvo mandata B i C nije imalo tu privilegiju.¹⁵ Također, iako je pitanje suverenosti nad mandatima predstavljalo točku razilaženja među piscima, može se reći da su mandati A, za razliku od ostalih, bili subjekti međunarodnog prava, a njihov je status bio sličan protektoratima.¹⁶

¹⁰ Pobornici ideje o mandatima su bili američki predsjednik Wilson te južnoafrički general J. C. Smuts. Međutim, Smuts je smatrao da se pod mandatni sustav trebaju staviti samo područja koja su bila pod vlašću Rusije, Austrije te Osmanskog carstva dok se istome protivio u slučaju bivših njemačkih kolonija. Vidi: Matz, N., „Civilization and the Mandate System under the League of Nations as Origin of Trusteeship“, *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, sv. 9, 2005., str. 53.

¹¹ Pakt Lige naroda (The Covenant of the League of Nations), dostupno na Yale Law School: The Avalon Project: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp, datum pristupa: 24.04.2022.

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Vidi: *infra*, poglavlje 3.2.

¹⁵ Lulić, *op.cit.* (bilj. 3), str. 18.

¹⁶ Kako se Pakt Lige naroda nije dotaknuo pitanja suverenosti nad mandatnim područjima, javila su se razna tumačenja u pogledu njihovog položaja. Neki su smatrali da suverenost pripada mandatarima, drugi da je ona ograničena Vijećem Lige naroda, treći da pripada samoj Ligi naroda, a četvrti su tvrdili da je ona podijeljena između Lige naroda i mandataru. Neki su samim mandatnim područjima pripisivali suverenost. Vidi: Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 140.

Mandatari su upravljali navedenim područjima u skladu s ugovorom zaključenim između njih samih i Lige naroda te su djelovali u ime Organizacije.¹⁷ Paktom su oni preuzeli sljedeće obveze: osiguranje slobode savjesti i vjeroispovijedi, suzbijanje zloupotreba poput trgovine robljem, prodaje oružja i alkohola te poštovanje načela otvorenih vrata za trgovinu s drugim članovima Lige.¹⁸ Paktom je također bilo zabranjeno podizanje utvrda i vojnih baza te vojna izobrazba pučanstva za sve svrhe koje nisu obrana samog mandatnog područja.¹⁹ Mandatima su i po prvi put uvedeni elementi međunarodne kontrole nad upravom ovisnim područjima pa su mandatari Lige naroda bili dužni podnositi godišnja izvješća koja je ispitivao posebni organ, Stalni odbor za mandate.²⁰ Međutim, Odbor nije raspolagao sredstvima kojima bi mogao provjeriti vjerodostojnost izvješća.²¹ Isto tako je uvedena i mogućnost podnošenja peticija, ali ni to nije predstavljalo učinkovito sredstvo kontrole jer su one morale biti podnesene od strane mandataru koji su se često suzdržavali od navedene prakse.²² Odbor je također savjetovao Vijeće Lige naroda, kao vrhovni organ, o svim stvarima vezanim uz mandate.²³

Iako je mandatni sustav bio kratkog vijeka, već za vrijeme njegovog trajanja uvidjeli su se brojni njegovi nedostaci. Prvenstveno, problem su predstavljale gore spomenute ograničene ovlasti organa Lige naroda u provođenju kontrole nad upravom mandatnih područja kao i relativno siromašno uređenje samog sustava.²⁴ Odredbe Pakta o sustavu mandata su zapravo prilično neprecizne pa tako i glavna svrha sustava, tj. 'sveti zadatak civilizacije' da brine o napretku naroda mandatnih područja više predstavlja moralnu dužnost nego pravnu.²⁵ Naime, nije bilo uređeno kako bi se taj napredak trebao ostvariti, što je predstavljalo opasnost zbog mogućnosti zauzimanja pasivnog stava prema kojem mandatari ne bi postupali isključivo u svoju korist kao u kolonijalno doba, ali isto tako ne bi poduzimali konkretne mjere kojima bi se ostvario razvoj tih područja.²⁶ Stoga, iako je mandatni sustav označio preokret u kolonijalnoj vladavini, starateljski sustav koji ga je zamijenio je morao imati puno čvršće temelje i šire ovlasti kako bi uistinu došlo do oslobođenja ovisnih naroda od kolonijalnih vlasti.

¹⁷ Lulić, *op.cit.* (bilj. 3), str. 17.

¹⁸ Pakt Lige naroda, *op. cit.* (bilj. 11.), čl. 22. st. 5.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 140.

²¹ Matz, *op. cit.* (bilj. 10), str. 74.

²² *Ibid.*

²³ Pakt Lige naroda, *op. cit.* (bilj. 11.), čl. 22. st. 9.

²⁴ Matz, *op. cit.* (bilj. 10), str. 88.-90.

²⁵ *Ibid.*, str. 71.

²⁶ *Ibid.*

3. MEĐUNARODNI SUSTAV STARATELJSTVA

Povelja UN-a predstavlja prvi međunarodni instrument koji se sveobuhvatno bavio problemom dekolonizacije, a posvećena su mu tri poglavlja.²⁷ Prvi od njih, glava XI, pod nazivom 'Deklaracija o nesamoupravnim područjima' postavlja načela i obveze kojih se mora pridržavati svaka država koja upravlja područjima koji nisu dostigli punu razinu samouprave, a koja se odnosi na sva nesamoupravna područja, što uključuje starateljska područja te sva ona područja koja su bila pod nekim oblikom kolonijalne uprave.²⁸ Druge dvije glave su posvećene isključivo starateljskom sustavu. Dakle, glava XII donosi novi međunarodni sustav, sustav starateljstva, kojim se zamjenjuje dotadašnji mandatni sustav Lige naroda, a u idućoj glavi su pobliže određeni sastav te funkcije novonastalog Starateljskog vijeća kao nadzornog organa za sustav starateljstva.

Čl. 75. u glavi XII Povelje određuje da UN pod svojim vodstvom ustanovljuje 'Međunarodni sustav starateljstva' i to za upravljanje područjima koja bi mu se mogla podvrgnuti na temelju posebnih naknadnih sporazuma, a nad kojima bi on vršio nadzor.²⁹ Taj se sustav temelji na vezi između UN-a, države upraviteljice te starateljskog područja. Naime, starateljsko područje je bilo upravljano od strane neovisne i samostalne države, a to upravljanje se nalazilo pod nadzorom međunarodne organizacije (UN-a). Sporazumi o starateljstvu su pobliže sadržavali uvjete upravljanja te su utvrđivali upravnu vlast koja je mogla biti jedna država ili više, kao u slučaju Naurua.³⁰ UN je također mogao biti određen kao upravna vlast, no to se u praksi događalo iznimno rijetko.³¹ Države upraviteljice su starateljskim područjima morale upravljati na način kojim se ostvaruje dobrobit i napredak stanovništva tog područja, a sve u cilju postizanja samouprave ili nezavisnosti, sukladno članku 76. Povelje. Zbog svega navedenog, starateljska područja su, pravno gledano, bila u boljem položaju u odnosu na ostala nesamoupravna područja.

²⁷ Gerig, B., „Significance of the Trusteeship System“, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, sv. 255, 1948., str. 40.

²⁸ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 141.

²⁹ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 75.

³⁰ *Ibid.*, čl. 81. Upravnu vlast nad Nauruom su imale Australija, Novi Zeland te Ujedinjeno Kraljevstvo.

³¹ Vijeće sigurnosti je Rezolucijom 1272 od 25. listopada 1999. ustanovilo međunarodnu upravu u Istočnom Timoru, UNTAET (United Nations Transitional Administration in East Timor), preko koje je UN vršio ulogu države upraviteljice u navedenom području, a slične pothvate je imao i u Kongu, Namibiji, Zapadnoj Sahari, Kambodži te Kosovu. Vidi: Binte Hamid, M., Zeller, B., „Right to Self-Determination: Extended Roles of the United Nations through the Decolonization Process“, *Houston Journal of International Law*, sv. 42, 2020., str. 510.-514.

3.1. Povelja Ujedinjenih naroda i Deklaracija o nesamoupravnim područjima

Iako status svih nesamoupravnih područja nije bio jednak, postojale su određene obveze kojih se morala pridržavati svaka država koja je upravljala nekom vrstom nesamoupravnih područja, pa tako i područjima pod starateljstvom. Kao što je već rečeno, te obveze su sadržane u dva članka Povelje, odnosno u Deklaraciji o nesamoupravnim područjima, u člancima 73. i 74. Čl. 73. Povelje nalaže da članovi UN-a koji su odgovorni ili preuzmu odgovornost za upravljanje područjima čije pučanstvo još nije postiglo punu mjeru samouprave priznaju načelo da su interesi stanovnika tih područja prvenstveni te da što je više moguće unapređuju, unutar sustava međunarodnog mira i sigurnosti uspostavljenog Poveljom, blagostanje stanovnika tih područja.³² U praksi bi ovo predstavljalo obvezu države upraviteljice da pri svakom koraku upravljanja poduzima mjere koje su najpogodnije za stanovništvo nesamoupravnog područja, zanemariivši ono što bi bilo najbolje za njene ili stanovnike drugih zemalja.³³ Države upraviteljice se također obvezuju da će osiguravati politički, ekonomski, socijalni i prosvjetni napredak pučanstva, pravedno postupanje s njima i njihovu zaštitu protiv zloupotreba, poštujući pritom kulturu odnosnog pučanstva.³⁴ Međutim, najveći pokazatelj napretka u usporedbi sa starim svjetskim poretom u kojem je dominiralo par svjetskih sila predstavlja točka b) navedenog članka. Naime, možda i najvažnija dužnost koju su sve te države preuzele je da razvijaju samoupravu odnosnog područja, što je osobito izraženo kod područja pod starateljstvom. Pritom one moraju voditi računa o posebnim okolnostima svakog područja i o političkim težnjama njenog pučanstva.³⁵ Ukoliko bi se one uistinu držale tih obveza, utoliko bi rezultat bio postizanje neovisnosti mnogih područja pod kolonijalnom vlasti. Uz sve navedeno, države upraviteljice su se još obvezale da učvršćuju međunarodni mir i sigurnost te da unapređuju konstruktivne mjere razvoja, političke istraživačke radove, međusobnu suradnju i suradnju sa specijaliziranim međunarodnim tijelima, a sve u cilju stvarnog postizanja izloženih socijalnih, ekonomskih i znanstvenih ciljeva.³⁶

Članovi UN-a se također slažu da se njihova politika glede nesamoupravnih područja, kao i glede njihovih matičnih područja, mora temeljiti na općem načelu dobrog susjedstva na

³² Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 73.

³³ Gerig, *op. cit.* (bilj. 27), str. 40.

³⁴ Povelja UN-a, *op. cit.*, (bilj. 9), čl. 73. t. a).

³⁵ *Ibid.*, čl. 73. t. b).

³⁶ *Ibid.*, čl. 73. t. c) i d).

socijalnom, ekonomskom i trgovačkom polju, vodeći računa o interesima i blagostanju ostalog svijeta.³⁷

3.2. Područja pod starateljstvom

Prestankom postojanja Lige naroda međunarodna je zajednica dobila priliku osmisliti novi sustav upravljanja nesamoupravnim područjima koji bi nadomjestio nedostatke prijašnjeg mandatnog sustava. Naime, mandatni je sustav službeno ukinut 18. travnja 1946. godine, ali prijedlozi o sustavu starateljstva koji bi ga trebao zamijeniti su se javili godinama prije.³⁸ Pod mandatni sustav su došle bivše kolonije Osmanskog carstva te Njemačke, a bile su podijeljene u tri kategorije ovisno o stupnju političkog i ekonomskog razvoja. Mandati A su bila područja na najvećem stupnju razvoja tj. zemlje koje su se već mogle 'privremeno priznati kao neovisne', ali uz uvjet da primaju savjete i pomoć postavljenog im mandatarara.³⁹ Tu se radilo o područjima koji su bili pod vlašću Osmanskog carstva: Iraku, Palestini i Transjordanu koji su došli pod mandat Velike Britanije, te Siriji i Libanonu koji su bili pod mandatom Francuske.⁴⁰ U mandate B su spadala područja koja nisu imala vlastite neovisne političke strukture, ali su njima mandatarari vladali uz određena ograničenja.⁴¹ Ovdje su se ubrajale bivše njemačke kolonije u Africi: Britanski Kamerun, Britanski Togoland i Tanganjika (Velika Britanija); Francuski Kamerun i Francuski Togoland (Francuska) te Ruandu Urundi (Belgija).⁴² U skupinu C su spadala rijetko naseljena područja s malo prirodnih resursa pa su, zbog njihove zaostalosti, mandatarari njima upravljali kao sastavnim dijelom svog područja.⁴³ Tu je bilo riječ o pacifičkim otocima koji su bili pod upravom Velike Britanije, Japana, Australije i Novog Zelanda te o Jugozapadnoj Africi koja se nalazila pod mandatom Unije Južne Afrike.⁴⁴ Do 1946. godine sve

³⁷ *Ibid.*, čl. 74.

³⁸ Tako je Roosevelt već 1943. godine na konferencijama u Teheranu i Kairu predložio Churchill i Staljinu da se francuske kolonije stave pod starateljski sustav. Churchill je prijedlog odbio videći u njemu prijetnju britanskom kolonijalnom carstvu. Vidi: Parker, T., „The Ultimate Intervention: Revitalising the UN Trusteeship Council for the 21st Century“, *Centre for European and Asian Studies at Norwegian School of Management*, sv. 3, 2003., str. 9.

³⁹ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 18.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ Mushkat, M., „The Process of Decolonization International Legal Aspects“, *University of Baltimore Law Review*, sv. 2, 1972., str. 20.

⁴⁴ *Ibid.*

zemlje iz skupine A, izuzev Palestine, su postigle neovisnost, a Poveljom UN-a je riješen problem preostalih mandata.⁴⁵

Tako čl. 77. Povelje određuje da se starateljski sustav primjenjuje na tri vrste područja: područja koja su bila pod mandatom, područja koja bi se oduzela od država pobijedenih u Drugom svjetskom ratu te područja koja države koje su zadužene za njihovo upravljanje dobrovoljno stave pod taj sustav.⁴⁶ Posljednjom mogućnošću se nije poslužila nijedna država, dok se u drugu skupinu ubrajala samo Somalija. U svezi prve skupine, većina je mandatarata dopustila pretvaranje mandata u starateljska područja, s tim da su upravu nad Pacifičkim otocima, umjesto Japana koji je bio poražen u ratu, preuzele Sjedinjene Američke Države.⁴⁷ Problem je predstavljala Južnoafrička Republika koja je odbijala da se njen mandat nad Jugozapadnom Afrikom (kasnije Namibijom) pretvori u starateljstvo. Naime, Južnoafrička Republika je smatrala da su njene dužnosti iz mandata prestale prestankom Lige naroda te je htjela anektirati područje Namibije.⁴⁸ Iako je Međunarodni sud donio četiri savjetodavna mišljenja te dvije presude u kojima je izneseno stajalište o neutemeljenosti vladanja Južnoafričke Republike Namibijom, ta se država na njih oglušila te je nastavila vladati Namibijom kao vlastitim područjem ne priznajući pravo nadzora UN-a. Južnoafrička Republika je također počela s provođenjem politike apartheida, dovodeći bijelo stanovništvo u povlaštenu položaj u odnosu na crnačko koje je činilo većinu, a nije dopustila ni dolazak Vijeća za Namibiju koje je trebalo preuzeti upravu nad tim područjem.⁴⁹ Međutim, pod sve većim pritiskom UN-a i međunarodne zajednice Južnoafrička je Republika odustala u svojoj namjeri za prisvajanjem Namibije te je ona napokon postala neovisnom državom 1990. godine, nakon čega je ubrzo i postala članica UN-a.

Člankom 78. Povelje uređeno je pitanje na koja se područja starateljski sustav neće primjenjivati pa se tako 'starateljski sustav ne primjenjuje na zemlje koje su postale članice UN-a, među kojima se odnosi moraju temeljiti na poštovanju načela suverene jednakosti'.⁵⁰ Iz ovog razloga pod starateljstvo nisu došle bivše mandatske zemlje Francuske, Libanon i Sirija, kao ni zemlje pod mandatom Velike Britanije, Jordan i Irak.⁵¹ Poseban je slučaj Palestine koja, iako je također bila pod mandatom A, nije stavljena pod starateljstvo iako nije ni postala članica UN-

⁴⁵ Parker, *op. cit.* (bilj. 38), str. 8.

⁴⁶ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 77.

⁴⁷ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 141.

⁴⁸ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 48.

⁴⁹ *Ibid.*, str. 52.

⁵⁰ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 78.

⁵¹ Libanon, Sirija i Irak su postale članice UN-a 1945. godine, a Jordan 1955. godine.

a. Naime, Palestina je bila pod mandatom Velike Britanije, ali kako se situacija o 'palestinskom pitanju' sve više komplicirala, Velika Britanija se odlučila povući iz nje. Godinu prije povlačenja Britanaca, 1947., Opća skupština je u svojoj Rezoluciji 181 (II)⁵² predložila plan o podjeli Palestine na dvije neovisne države – arapsku i židovsku, s posebnim statusom za Jeruzalem.⁵³ Navedeni plan je nailazio na otpor od strane palestinskih Arapa kao i drugih arapskih država. Međutim, 1948. godine Židovi cionisti donose Deklaraciju kojom se Izrael proglašava neovisnom državom, a neposredno nakon toga su uslijedila međunarodna priznanja novonastale države.⁵⁴ Palestinska oslobodilačka organizacija (PLO), pak, 1988. godine formalno proglašava državu Palestinu. Iako je to imalo brojne političke posljedice, konkretniji koraci ka stvaranju države dolaze nekoliko godina poslije kada je donesena 'Deklaracija o načelima organizacije privremene samouprave' između izraelskog premijera Yitzhaka Rabina te vođe PLO-a Jasera Arafata.⁵⁵ Unatoč tome, sve češće dolazi do sukoba koji se vode i danas. Ostaje upitno bi li ovakva situacija postojala da je područje Palestine bilo stavljeno pod starateljski sustav, a samim time i međunarodni nadzor.

U konačnici, ukupno je jedanaest područja stavljeno pod starateljstvo: Britanski Togo, Britanski Kamerun i Tanganjika (pod upravu Velike Britanije), Francuski Togo i Francuski Kamerun (pod upravu Francuske), Ruanda – Urundi (pod upravu Belgije), Somalija (pod upravu Italije), Nauru i Nova Gvineja (pod upravu Australije), Samoa (pod upravu Novog Zelanda), Pacifički otoci (pod upravu SAD-a).⁵⁶ Važno je napomenuti da među ovim područjima, za razliku od mandata, nije bilo neravnopravnosti. Naime, sva starateljska područja su imala isti položaj neovisno o stupnju razvijenosti, a sukladno tome i sve države upraviteljice su prilikom upravljanja raspolagale jednakim ovlastima.

3.3. Organi UN-a nadležni za poslove starateljstva

Poveljom je određeno da se stavljanje nekog područja pod starateljstvo uređuje ugovorom između države koja će vršiti upravu i onog organa UN-a koji je nadležan za nadzor nad starateljstvom tog područja.⁵⁷ To je bilo Vijeće sigurnosti za tzv. strategijske zone te Opća

⁵² Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/181/II od 29. studenog 1947.

⁵³ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 58.

⁵⁴ *Ibid.*, str. 60.

⁵⁵ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 142.

⁵⁶ *Ibid.*, str. 143.

⁵⁷ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 79.

skupština za sva ostala područja. Naime, starateljskim se sporazumom može odrediti da cjelinu ili dio starateljskog područja čine jedna ili više stratejskih zona kao zona od vojnog značaja, a takvima su proglašeni samo Pacifički otoci.⁵⁸ U odnosu na njih, sve funkcije UN-a je obavljalo Vijeće sigurnosti, a to je uključivalo i odobravanje uvjeta starateljskim sporazuma, kao i njihove izmjene te preinake.⁵⁹ Istu zadaću je imala i Opća skupština, ali u pogledu ostalih područja.

Za poslove starateljstva osnovan je i posebni organ UN-a – Starateljsko vijeće. Iako predstavlja jedan od šest glavnih organa UN-a, ono je više djelovalo kao pomoćni organ pod vodstvom Opće skupštine, a također je iznimno pomagalo Vijeću sigurnosti kod političkih, ekonomskih, socijalnih i prosvjetnih predmeta koji su se ticali stratejskih zona.⁶⁰ Za razliku od Stalnog odbora za mandate Lige naroda koji je bio sastavljen od pojedinaca koji nisu predstavljali nijednu mandatarsku vladu, Starateljsko vijeće su činile države članice UN-a: članice koje upravljaju područjima pod starateljstvom, stalne članice Vijeća sigurnosti koje ne upravljaju područjima pod starateljstvom, te države koje Opća skupština izabere na razdoblje od tri godine.⁶¹ U posljednju skupinu se biralo onoliko država koliko je bilo potrebno da broj država koje upravljaju starateljskim područjima i onih koje ne upravljaju bude jednak, no ta je odredba postala neprimjenjiva nakon 1968. godine kada je broj država upraviteljica trajno pao ispod broja stalnih članica Vijeća sigurnosti koje nisu bile upraviteljice.⁶² Naime, te je godine Nauru stekao neovisnost te su se državama upraviteljicama smatrale samo još Australija i SAD, dok je stalnih članica Vijeća sigurnosti bilo duplo više. Navedeni problem je bio iznesen pred Opću skupštinu, a o njemu je dao mišljenje i glavni tajnik UN-a.⁶³ Prema navedenom općeprihvaćenom mišljenju, Starateljsko vijeće je moglo biti sastavljeno od nejednakog broja država, ali uz uvjet da države upraviteljice uvijek budu u manjini.⁶⁴ Svaku članicu u Vijeću je morala zastupati 'posebno kvalificirana osoba' te je svaka imala jedan glas, a odluke su se donosile većinom glasova članova koji su nazočni i koji glasuju.⁶⁵

Na svom prvom sastanku Starateljsko vijeće je sastavilo upitnik koji je sadržavao pitanja o političkom, ekonomskom, prosvjetnom i socijalnom napretku stanovništva, a na temelju kojeg svaka upravna vlast mora slati godišnji izvještaj Općoj skupštini koji će opet razmatrati

⁵⁸ *Ibid.*, čl. 82.

⁵⁹ *Ibid.*, čl. 83. st. 1.

⁶⁰ *Ibid.*, čl. 83. st. 3., čl. 85. st. 2.

⁶¹ *Ibid.*, čl. 86. st. 1.

⁶² Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 42.

⁶³ Izvješće Starateljskog vijeća UN-a, UN Doc. A/6926 od 1. prosinca 1967.

⁶⁴ Andrassy, J., Bakotić, B., Lapaš, D., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, sv. 2, Zagreb, Školska knjiga, 2012., str. 177.

⁶⁵ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 86. st. 2., čl. 89.

Vijeće.⁶⁶ Ovo je bila jedina zadaća koja je pripadala isključivo Vijeću te se, stoga, odnosila samo na nestrategijske zone.⁶⁷ Povelja nije precizirala treba li Vijeće izraditi jedan univerzalni upitnik ili će biti riječ o posebnim upitnicima za svako starateljsko područje. U praksi je primijenjena prva opcija te je Vijeće prvu verziju upitnika donijelo 1947. godine, a revidiralo ju je pet godina kasnije.⁶⁸ Uz navedeno, Starateljsko vijeće je pod vodstvom Opće skupštine bilo ovlašteno primati peticije i ispitivati ih, odrediti povremene obilaske odnosnih starateljskih područja kao i poduzimati druge djelatnosti u skladu s uvjetima iz starateljskih sporazuma.⁶⁹ Iako su u mandatnom sustavu misije bile rijetkost, u UN-ovom sustavu starateljstva one su se redovno poduzimale svake tri godine, a neovisno o tome mogle su se slati i specijalne misije.⁷⁰ Na ovaj način je bilo osigurano da UN dobiva informacije o starateljskim područjima iz tri izvora: od država upraviteljica putem izvješća, od samog stanovništva putem peticija koje su mogle biti i usmene, te od samih izaslanika koji su obilazili navedena područja.

Nestankom starateljskih područja Starateljsko vijeće je ispunilo svoju zadaću te je prestalo s radom. Međutim, iako je ono u suštini izgubilo svrhu svojeg postojanja, ono i dalje formalno postoji te se sastoji od pet stalnih članica Vijeća sigurnosti. Njegovo održavanje na životu se opravdavalo nakanom da mu se povjere neke nove zadaće. Tako je Malta predložila da se Vijeću povjeri briga nad okolišem te zaštitom ljudskih prava u slučajevima državnih kriza.⁷¹ Dvije godine kasnije je stigao novi prijedlog od strane glavnog tajnika UN-a Kofi A. Annana. On je smatrao da se Vijeće treba baviti brigom nad prostorima koji su opće dobro čovječanstva kao što su svemir i atmosfera, ali i da bude poveznica između UN-a i civilnog društva kod predmeta od globalnog značaja koji zahtijevaju suradnju privatnog i javnog sektora.⁷² Međutim, kako nije došlo do sporazuma o nekoj novoj ulozi Vijeća, na sastanku Opće skupštine UN-a 2005. godine je odlučeno da će se iz Povelje brisati odredbe koje ga uređuju.⁷³ To do danas nije učinjeno jer bi takav pothvat doveo do propitkivanja i formalne izmjene mnogih drugih odredaba Povelje, za što jednostavno nema međunarodnog konsenzusa.

⁶⁶ Gerig, *op. cit.* (bilj. 27), str. 87.

⁶⁷ Simma, B., Mosler, H., Randelzhofer, A., Tomuschat, C., Wolfrum, R., Brokelmann, H., Rohde, C. (ur.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Munchen, C. H. Beck, 1994., str. 968.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 87. t. b), c), d).

⁷⁰ Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 967.

⁷¹ Conforti, B., *The Law and Practice of the United Nations*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2004., str. 267.

⁷² *Ibid.*

⁷³ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 147.

3.4. Temeljni zadaci sustava starateljstva

Temeljni zadaci sustava starateljstva su postavljeni u čl. 76. Povelje. Prvi od zadataka je bio jačanje međunarodnog mira i sigurnosti.⁷⁴ Navedeno se prvenstveno ostvarivalo održavanjem međunarodnih odnosa tako da se izbjegavaju tenzije te mirnim rješavanjem sporova, ako bi do njih došlo.⁷⁵ Drugi zadatak, koji je ujedno predstavljao i glavnu svrhu starateljstva, je bio unapređivati politički, ekonomski, socijalni i prosvjetni napredak stanovnika starateljskih područja te njihov progresivni razvoj prema samoupravi ili nezavisnosti.⁷⁶ Politički napredak je podrazumijevao dužnost države upraviteljice da promiče razvoj političkih institucija te sudjelovanje autohtonog stanovništva u upravljačkim tijelima.⁷⁷ Što se tiče ekonomskog i socijalnog napretka, jedino je ugovor za Somaliju sadržavao pojedinosti koje država upraviteljica mora poduzeti kako bi se ono ostvarilo.⁷⁸ Tako je Italija bila dužna poticati razvoj poljoprivrede, trgovine, industrije itd., a na društvenom polju se moralo raditi na poboljšanju zdravlja, zaštiti radničkih prava te osiguranju zabrane ropstva i dječjih brakova.⁷⁹ Uz navedeno, sustav starateljstva je trebao osigurati i poštivanje temeljnih ljudskih prava i sloboda, bez obzira na spol, rasu, jezik ili vjeroispovijest te jednako postupanje na socijalnom, ekonomskom i trgovačkom polju sa svim članovima UN-a i njihovim državljanima (načelo otvorenih vrata).⁸⁰ Ovim pitanjima se najviše bavilo Starateljsko vijeće, posebice u pogledu nejednakog postupanja na radu, pružanja zdravstvenih usluga te zabrane rasizma.⁸¹

3.5. Pravna narav starateljstva

U vezi pitanja suverenosti starateljskih područja javila su se brojna tumačenja. Neki su smatrali da suverenost pripada državam upraviteljicama, neki da pripada narodu starateljskog područja, a bilo je i mišljenja da je ona podijeljena između upravne vlasti i naroda, pa čak i da je vezana uz sam UN.⁸² Također se javila teorija o 'uvjetnom suverenitetu' prema kojoj suverenitet nad starateljskim područjima pripada narodu tog područja, ali da je on ograničen

⁷⁴ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 76. t. a).

⁷⁵ Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 940.

⁷⁶ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 76. t. b).

⁷⁷ Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 941.

⁷⁸ *Ibid.*, str. 942.

⁷⁹ *Ibid.*, str. 942.-943.

⁸⁰ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 76. t. c) i d).

⁸¹ Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 947.

⁸² Parker, *op. cit.* (bilj. 38), str. 29.

sve dok navedeno područje ne postigne neovisnost.⁸³ Ovakav stav podržao je i sudac Međunarodnog suda McNair koji je u svom mišljenju o međunarodnom statusu Jugozapadne Afrike izjavio da međunarodni sustav starateljstva, kao i mandatni sustav, čine novu vrstu upravljanja koja se ne može podvesti pod prijašnje definicije suverenosti.⁸⁴ Zasiurno, bilo je riječ o novoj vrsti odnosa ovisnosti među državama i područjima u odnosu ovisnosti.

Unatoč različitim teorijama, starateljska područja ipak se smatraju posebnim subjektima međunarodnoga prava, iako nisu imala djelatnu sposobnost.⁸⁵ U njihovo ime je djelovala država kojoj su oni bili povjereni, ali je njeno djelovanje bilo ograničeno i materijalno, svrhom samog starateljstva, ali i formalno, jakim nadzorom UN-a.⁸⁶ Iz navedenog zaključujemo da starateljska područja nisu mogla sklapati ugovore niti pristupati međunarodnim konvencijama. Međutim, ugovori koje je sklapala država upraviteljica nisu se automatski protezali na starateljsko područje, već se za to u ugovor unosila posebna klauzula ako se smatralo da bi primjena određenog ugovora bila na dobrobit starateljskog područja.⁸⁷ Na kraju, važno je napomenuti da starateljska područja nisu bila dio područja država upraviteljica niti su njihovi stanovnici imali državljanstvo te države.⁸⁸

3.6. Smjer razvoja te prestanak starateljskih područja

Kao što je već rečeno, Povelja je odredila smjer razvoja starateljskih područja prema samoupravi ili neovisnosti, u skladu sa slobodno izraženim željama pučanstva te sukladno posebnim okolnostima svakog područja.⁸⁹ Tako je već 1947. godine glavni tajnik UN-a Trygve Lie ukazao Starateljskom vijeću da je njegova zadaća da radi ka svojem prestanku – starateljski sustav bi trebao osigurati uspješnu tranziciju iz stanja ovisnosti i neimaštine do neovisnosti te političke i ekonomske samodostatnosti.⁹⁰ Danas je taj razvoj završen te više nema starateljskih područja.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 144.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ Jennings, R., Watts, A. (ur.), *Oppenheim's International Law*, sv. 1, London, New York, Longman, 1992., str. 317.

⁸⁸ Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 937.

⁸⁹ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 76. t. b).

⁹⁰ Parker, *op. cit.* (bilj. 38), str. 12.

Prvo područje nad kojim je starateljstvo okončano je bio Britanski Togo. U navedenom slučaju je došlo do održavanja plebiscita pod nadzorom UN-a u kojem se više od 93 000 glasača izjasnilo za spajanje s britanskom kolonijom Zlatnom Obalom, dok je oko 67 000 stanovnika bilo za nastavak starateljstva te mogućnost ujedinjenja s Francuskim Togom.⁹¹ Ova dva područja su zajedno formirali današnju Ganu. Tri godine poslije, 1960., i francuski dio Togo je postao neovisan kao Togo. Francuska je predložila da Togo dobije samoupravu unutar Francuske unije ako se za to izjasni narod putem plebiscita. Međutim, rezultati plebiscita su pokazali da se narod tog područja zalaže za novi oblik uređenja čime bi došlo do prestanka starateljskog odnosa.⁹² Unatoč tome, Opća skupština nije dozvolila da se starateljstvo mijenja bez njenog odobrenja te je stoga održan još jedan plebiscit na kojem se većina izjasnila za neovisnost.⁹³ Iste godine su neovisnost dobili i Somalija, čiji je starateljski ugovorio ograničio trajanje starateljstva na 10 godina, te Francuski Kamerun kao Republika Kamerun.⁹⁴ Zanimljiv je bio slučaj Britanskog Kameruna u kojem su se, na preporuku Opće skupštine, održala dva plebiscita – jedan na sjeveru, a drugi na jugu države.⁹⁵ Većina stanovnika sjevernog dijela se izrazila za ujedinjenje s Nigerijom, dok se južni dio države odlučio za sjedinjenje s francuskim Kamerunom (1961.).⁹⁶ Neovisnost je 1961. godine dobila i Tanganjika, koja se tri godine kasnije ujedinila s bivšim protektoratom Zanzibarom u Ujedinjenu Republiku Tanzaniju.⁹⁷ Iduće godine su joj se pridružile i Zapadna Samoa te Ruanda Urundi koja se podijelila na države Ruandu i Burundi.⁹⁸ Nauru je neovisnost dobio 1968. godine iako je veliki problem predstavljalo to što je riječ bila o malom otoku s malim brojem stanovništva, a čija je ekonomija ovisila o nalazištu fosfata čije se iscrpljenje predviđalo za 40-ak godina.⁹⁹ Posljednje 'obično' starateljsko područje koje je steklo neovisnost je bila Nova Gvineja. Tim je područjem upravljala Australija zajedno s kolonijom Papuom, a Starateljsko vijeće je poticalo želje naroda tih područja da zajedno postignu neovisnost, što se napokon i dogodilo 1975. godine.¹⁰⁰ Sve navedene države su postale članicama UN-a nedugo nakon stjecanja neovisnosti, uz izuzetak Samoe i Naurua koji su postali članicama tek 1976., odnosno 1999. godine.¹⁰¹

⁹¹ Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 945.

⁹² Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 144.

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 945.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 45.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 145.

¹⁰⁰ Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 946.

¹⁰¹ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 45.

Idućih dvadesetak godina jedino područje pod starateljskim sustavom su bili Pacifički otoci. Njih je u početku činilo šest područja: Marijanski otoci, Maršalovi otoci, Palau, Yap, Truk i Ponape.¹⁰² Sedamdesetih godina prošlog stoljeća Marijanski otoci počinju voditi pregovore s SAD-om te je tada postignut dogovor o njihovu statusu kao samoupravne zajednice u političkoj uniji s bivšom upraviteljicom.¹⁰³ Maršalovi otoci, Mikronezija (koju su, među ostalim otocima, činili Yap, Truk i Ponape) te Palau su postale samostalne države slobodno udružene sa SAD-om.¹⁰⁴ Ti ugovori su predviđali političku i ekonomsku povezanost te osiguravanje obrane od strane SAD-a, ali su sve tri države imale međunarodnopravnu osobnost te potpunu unutarnju samostalnost.¹⁰⁵ Kako je bilo riječ o strategijskim zonama, prestanak starateljstva je moralo odobriti Vijeće sigurnosti. Tako je Rezolucijom 683 (1990)¹⁰⁶ okončano starateljstvo nad Zajednicom Sjevernomarijanskih Otoka, Mikronezijom te Maršalovim otocima, a Rezolucijom 956 (1994) i ono nad Palauom.¹⁰⁷ Ubrzo nakon toga, sve te države su postale i članice UN-a.

4. NESAMOUPRAVNA PODRUČJA

Pojmom nesamoupravna područja označavaju se sva ona područja čije pučanstvo nije postiglo punu mjeru samouprave.¹⁰⁸ Tom definicijom su obuhvaćeni svi odnosi u kojima je neki teritorij pod utjecajem druge države u čije matično područje nije ravnopravno uklopljen te koji nema punu razinu samouprave.¹⁰⁹ Tako pod definicijom nesamoupravnih područja, u širem smislu, ubrajamo i starateljska područja. Međutim, kako je za područja pod starateljstvom Povelja uspostavila poseban sustav, u ovom će dijelu biti opisan tijek dekolonizacije za ostala nesamoupravna područja. Važno je napomenuti da su se tu ubrajala raznolika područja među kojima su postojale velike razlike te su tako neka od njih već imala razvijene političke strukture, dok neka nisu imala gotovu nikakvu unutrašnju vlast ni organe.

U odnosu na starateljska, nesamoupravna područja su brojila mnogo veći broj teritorija, a sam proces dekolonizacije za njih ni danas nije završen. Općenito, njihov položaj je bio lošiji

¹⁰² Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 960.

¹⁰³ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 146.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 960.

¹⁰⁶ Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. S/RES/683 od 22. prosinca 1990.

¹⁰⁷ Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. S/RES/956 od 10. studenog 1994. Vidi i: Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 146.

¹⁰⁸ Andrassy *et al.*, *ibid.*, str. 149.

¹⁰⁹ *Ibid.*

nego od starateljskih područja. Naime, dok Povelja za starateljska područja izričito propisuje na koja područja se sustav starateljstva odnosi, kao i konkretne obveze svih onih koji su na neki način bili uključeni u brigu nad tim područjima te cilj koji se treba postići, takve odredbe su za ostala nesamoupravna područja izostale. Iz navedenog razloga, odredbe Povelje su morale biti dopunjavane drugim pravnim aktima te ona nije više predstavljala isključivi izvor na temelju kojeg se odvijao proces dekolonizacije. Na temelju njenih odredaba organi UN-a su preuzimali sve veće ovlasti pa su tako s vremenom glavnu ulogu u procesu ukidanja kolonijalne vlasti preuzeli Opća skupština te neki novonastali organi koji su bili izraz sve glasnije antikolonijalne većine.

4.1. Deklaracija o nesamoupravnim područjima i dužnost izvještavanja

Iako Deklaracija o nesamoupravnim područjima postavlja obveze kojih se moraju pridržavati države koje upravljaju starateljskim područjima kao i države koje su bile odgovorne za ostala nesamoupravna područja, ove potonje su, uz sve obveze koje su imale i države upraviteljice prema starateljskim područjima, imale i dužnost podnošenja određenih informacija glavnom tajniku UN-a.¹¹⁰ Ta dužnost se sastojala u podnošenju statističkih i drugih informacija tehničke prirode koje se odnose na ekonomske, socijalne i prosvjetne prilike u područjima za koje su odgovorni.¹¹¹ Tijekom godina javili su se razni pokušaji tumačenja navedene obveze od strane država upraviteljica, a sve u smjeru izbjegavanja njenog ispunjenja. Međutim, interpretacija odredaba Povelje je sve više tekla u smislu jačanja nadležnosti UN-a te okončanja kolonijalizma.¹¹²

Opća skupština je 1946. godine usvojila rezoluciju kojom poziva glavnog tajnika UN-a da sumira informacije koje je primio u vezi s nesamoupravnim područjima, a koje je potom trebao uključiti u godišnji izvještaj Općoj skupštini.¹¹³ Ovo je bio prvi pokazatelj da se obveza iz čl. 73. nije sastojala samo u pukom podnošenju izvještaja, već je bila podložna daljnjem nadzoru od strane organa UN-a. Očekivano, došlo je do otpora država upraviteljica koje su se pozivale na čl. 2. t. 7. Povelje koji određuje da Povelja ne ovlašćuje UN na miješanje u poslove koji po svojoj biti spadaju u unutrašnju nadležnost države.¹¹⁴ Tako je, na primjer, Portugal,

¹¹⁰ Povelja UN-a *op. cit.* (bilj. 9), čl. 73. t. e).

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 150.

¹¹³ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN doc. A/RES/9/I od 9. veljače 1946.

¹¹⁴ Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 2. t. 7.

pokušavši izbjeći uplitanje UN-a, proglasio svoja nesamoupravna područja svojim 'prekomorskim provincijama'.¹¹⁵ Međutim, u gore navedenoj rezoluciji sam je UN prepoznao da je pitanje nesamoupravnih područja od odlučne važnosti za sigurnost i mir u svijetu.¹¹⁶ Shodno tome, UN nije mogao stajati po strani već je morao zauzeti aktivnu ulogu u osiguravanju dobrobiti naroda koji nisu postigli punu razinu samouprave.¹¹⁷ Iste godine je glavni tajnik pozvao države članice UN-a da daju svoj stav o čimbenicima koji su presudni da neko područje bude nesamoupravno te da nabroje takva područja pod svojom vlašću.¹¹⁸ Tako je nastala prva lista od 74 nesamoupravna područja od kojih se većina nalazila na području Afrike, Azije, Kariba te Tihog i Indijskog oceana.¹¹⁹ Navedenu listu je razmatrao Četvrti odbor Opće skupštine UN-a (koji je i danas zadužen za politička pitanja i dekolonizaciju), a na njegovim sastancima su se javila i mišljenja o potrebi slanja informacija koje se tiču političkog napretka.¹²⁰ No, u to vrijeme je zaključeno da ne postoji obveza podnošenja informacija takve prirode, ali da je ona svakako iznimno važna te dobrodošla.¹²¹

4.1.1. Odbor za ispitivanje izvještaja o nesamoupravnim područjima

Pokazatelj jačanja uloge UN-a zasigurno je bilo i stvaranje posebnih pomoćnih organa koji su trebali pomoći Općoj skupštini u razmatranju izvještaja. Tako je Rezolucijom 66 (I) osnovan prvi *ad hoc* Odbor za ispitivanje izvještaja o nesamoupravnim područjima.¹²² Odbor se sastojao od jednakog broja država koje su bile dužne podnositi izvještaje i onih koje nisu upravljale nesamoupravnim teritorijima.¹²³ No, njegova uloga se nije sastojala samo u pukoj analizi izvještaja, već je Odbor mogao davati i svoje prijedloge u vezi s daljnjim postupanjem Opće skupštine u skladu s dobivenim informacijama.¹²⁴ Međutim, prilikom razmatranja

¹¹⁵ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 62.

¹¹⁶ Rezolucija Opće skupštine UN-a, *op. cit.* (bilj. 113).

¹¹⁷ Već u prvom članku Povelja određuje da je uloga UN-a osiguravati međunarodni mir i sigurnost te da ta organizacija u tu svrhu mora poduzimati djelotvorne mjere kako bi se spriječile i otklonile prijetnje miru. Vidi: Povelja UN-a, *op. cit.* (bilj. 9), čl. 1.

¹¹⁸ Navedenom pozivu su se odazvale Australija, Belgija, Danska, Francuska, Nizozemska, Novi Zeland, Ujedinjeno Kraljevstvo te SAD. Vidi: El Ayouti, Y., *The United Nations and Decolonization: The Role of Afro – Asia*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1971., str. 39.

¹¹⁹ List of former Trust and Non-Self-Governing Territories, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/history/former-trust-and-nsgts>, datum pristupa: 01.03.2022.

¹²⁰ Division of Intercourse and Education, „The United Nations and Non-Self Governing Territories: Documentary Material“, *International Conciliation*, New York, sv. 25, 1947., str. 713.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/66/1 od 14. prosinca 1946.

¹²³ UN Documentary Material, *op. cit.* (bilj. 120), str. 714.

¹²⁴ *Ibid.*

izvještaja javila su se mišljenja da su podaci sadržani u njima nepotpuni te da ne mogu pružiti potpun i istinit prikaz situacije.¹²⁵ Tada je Odbor predložio usvajanje standardiziranog obrasca koji bi bio podijeljen na više dijelova. Prvi dio bi se ticao općenitih podataka, uključujući određene podatke političke i administrativne prirode, iako bi njihovo slanje i dalje bilo opcionalno, dok bi se drugi dio referirao na slanje informacija kako je to sadržano u čl. 73. Povelje.¹²⁶ Drugi prijedlog dan u svrhu pružanja bolje slike stvarnog stanja je bio taj da se glavnom tajniku dopusti korištenje informacija sadržanih u službenim publikacijama država upraviteljica te u publikacijama međuvladinih i znanstvenih organizacija.¹²⁷ Oba navedena prijedloga su bila prihvaćena.

S obzirom na protivljenje kolonijalnih sila uspostavljanju ovakvih odbora, oni su uvijek bili formirani samo privremeno. Tako je ubrzo nastao novi odbor, ali s nešto širim ovlastima.¹²⁸ Novi je Odbor bio sastavljen od istog broja država koje su bile dužne slati izvještaje te onih koje je odabrao Četvrti odbor u ime Opće skupštine, a u svom je radu mogao koristiti pomoć specijaliziranih ustanova te tražiti dopunske informacije koje je smatrao potrebnim.¹²⁹ Slični odbori, s jednogodišnjim mandatom, su uspostavljeni do 1949. godine, nakon čega dolazi do nastanka dugotrajnijih tijela s većim ovlastima.¹³⁰ Tako je rezolucijom 332 (IV) iz 1949. osnovan prvi trogodišnji odbor koji je kasnije i službeno dobio naziv 'Odbor za ispitivanje izvještaja o nesamoupravnim područjima'.¹³¹ Njegov mandat je bio produljivan tri puta, a nakon 1955. godine broj članica mu se smanjio s izvornih 16 na 14, i to nakon što se Grenland odlučio za integraciju s Danskom slijedom čega je ona prestala biti država upraviteljica.¹³² Unatoč tome što su njegove ovlasti s godinama bile sve šire i šire, nastojanja da taj odbor postane trajno tijelo, odnosno tijelo koje će postojati kontinuirano za sve vrijeme dok postoji potreba za njim, nisu urodila plodom sve do 1961. godine. Međutim, nastanak tog odbora se veže uz drugu fazu dekolonizacije čiji temelj nije bila Povelja već Deklaracija o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima.¹³³ Novom je odboru napokon dana ovlast da razmatra informacije političke prirode te da daje preporuke koje nisu općenitog karaktera, već se tiču određenih

¹²⁵ *Ibid.*, str. 716.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/146/II od 3. studenog 1947.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/219/III od 3. studenog 1948.

¹³¹ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/332/IV od 2. prosinca 1949. Tri godine kasnije Odbor je preimenovan u 'Odbor za ispitivanje izvještaja o nesamoupravnim područjima'. Vidi: Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/569/VI od 18. siječnja 1952.

¹³² El Ayouti, *op. cit.* (bilj. 118), str. 130.

¹³³ *Ibid.*, str. 134.

teritorija.¹³⁴ Nažalost, ove ovlasti je odbor mogao koristiti tek zadnje dvije godine prije nego je bio raspušten 1963. godine zbog protivljenja kolonijalnih sila.¹³⁵ Kako je Deklaracijom o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima osnovan drugi odbor sa sličnim zadatkom, ali s puno čvršćim temeljima te opširnijim ovlastima, Odbor za ispitivanje izvještaja o nesamoupravnim područjima je i službeno ukinut rezolucijom 1970 (XVIII) iz 1963. godine.¹³⁶

4.1.2. Rezolucija Opće skupštine UN-a 1541 (XV), 1960.

Godine 1946. je nastala prva lista nesamoupravnih područja za koje je postojala dužnost podnošenja izvještaja sukladno čl. 73. Povelje. Iako je većina država upraviteljica udovoljavala toj obvezi, neke su se tome od početka odupirale, dok su druge, tijekom vremena, počele razmatrati jesu li njihova područja i dalje obuhvaćena odredbama Povelje ili je za njih dužnost izvještavanja prestala.¹³⁷ Stoga je Opća skupština odlučila pojasniti kriterije za podnošenje izvještaja te je postavila načela koja se moraju uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja postoji li navedena dužnost ili ne. Prvenstveno, navedena dužnost se odnosila na područja koja još nisu postigla punu razinu samouprave.¹³⁸ Faktori koje treba uzeti u obzir prilikom odlučivanja jesu li narodi na određenim područjima dosegli samoupravu ili ne bili su postavljeni u posebnoj rezoluciji, a bili su podijeljeni ovisno o tome je li riječ o postizanju neovisnosti ili nekog drugog oblika samouprave, ili pak o slobodnom udruživanju s drugom zemljom na temelju ravnopravnosti.¹³⁹ Nadalje, određeno je da je *prima facie* država dužna podnositi izvještaje o području koje je geografski odijeljeno od države upraviteljice (tzv. *saltwater rule*) te se od nje razlikuje etnički i/ili kulturno.¹⁴⁰ Pored toga, u obzir se mogu uzeti i elementi upravne, političke, pravne, ekonomske ili povijesne prirode, pri čemu ti elementi govore u prilog postojanja obveze izvještavanja ako oni na odnos između države upraviteljice i odnosnog područja utječu tako da

¹³⁴ *Ibid.*, str. 139.-140.

¹³⁵ *Ibid.*, str. 139.

¹³⁶ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc A/RES/1970/XVIII od 15. prosinca 1963. Nakon donošenja Deklaracije o neovisnosti osnovan je Odbor dvadesetčetvorice. Vidi: *infra*, poglavlje 4.2.1.

¹³⁷ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 149.

¹³⁸ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1541/XV od 15. prosinca 1960., načelo 1.

¹³⁹ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/742/VIII od 27. studenog 1953.

¹⁴⁰ Rezolucija Opće skupštine UN-a, *op. cit.* (bilj. 138), načelo 4.

područje stavljaju u podređeni položaj.¹⁴¹ Važno je napomenuti da su se ova načela primjenjivala ovisno o okolnostima i specifičnostima svake pojedine situacije.¹⁴²

Uz sve navedeno, Rezolucija 1541 (XV) je odredila i kada dužnost izvještavanja prestaje. Naime, unatoč protivljenju Opće skupštine, države upraviteljice su često same odlučivale o prestanku te dužnosti smatrajući da je neko područje prestalo biti nesamoupravno.¹⁴³ Stoga je određeno da dužnost izvještavanja prestaje kad neko područje postigne punu mjeru samouprave, a to može biti na jedan od tri načina: nastankom suverene neovisne države, slobodnim pridruživanjem nekoj slobodnoj državi te integracijom u neku neovisnu državu.¹⁴⁴ Odluka o pridruživanju se mora donijeti slobodnim izborom naroda nesamoupravnog područja na demokratski način, nakon što je ono dovoljno upućeno u prirodu odluke koju donosi, a oblik pridruživanja mora biti takav da poštuje individualnost i kulturne karakteristike nesamoupravnog područja i njegova pučanstva.¹⁴⁵ Također, pučanstvu se mora osigurati zadržavanje mogućnosti da izmijeni položaj svog područja ponovnom odlukom donesenom demokratskim i ustavnim postupkom.¹⁴⁶ Uz navedeno, pridruženo područje ima pravo odrediti svoje unutarnje ustavno ustrojstvo bez vanjskih utjecaja, pri čemu se ne isključuje mogućnost provođenja savjetovanja u skladu s odredbama sporazuma o pridruživanju.¹⁴⁷ Nasuprot tome, integracija se provodila na temelju potpune jednakosti naroda nesamoupravnog područja i naroda neovisne države. Narodi obiju zemalja moraju imati jednak pravni položaj i jednaka jamstva temeljnih prava i sloboda bez ikakve diskriminacije.¹⁴⁸ Također, moraju imati jednake mogućnosti sudjelovanja na svim razinama izvršne, sudske i zakonodavne vlasti.¹⁴⁹ Uz to se tražilo da zemlja u koju se nesamoupravno područje integrira ima dovoljno visok stupanj samouprave, a integracija mora biti posljedica slobodno izražene i informirane želje pučanstva, iskazane na temelju općeg prava glasa.¹⁵⁰ UN je mogao nadzirati taj postupak ako je smatrao to potrebnim.¹⁵¹

Kasnije je posebnom rezolucijom dodan i četvrti način stjecanja samouprave – nastajanjem bilo kojeg drugog političkog statusa uz uvjet da je on određen slobodnom voljom

¹⁴¹ *Ibid.*, načelo 5.

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 152.

¹⁴⁴ Rezolucija Opće skupštine UN-a, *op. cit.* (bilj. 138), načela 2 i 6.

¹⁴⁵ *Ibid.*, načelo 7.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ *Ibid.*, načelo 8.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ *Ibid.*, načelo 9.

¹⁵¹ *Ibid.*

naroda.¹⁵² Međutim, treba naglasiti da Opća skupština preferira neovisnost u odnosu na druge oblike samoodređenja.¹⁵³ Naime, izjašnjavanje stanovništva za druge opcije se često provodi u slučajevima potpune ekonomske ovisnosti, pod pritiskom vojne nazočnosti ili pak zbog snažnog političkog i propagandnog utjecaja.¹⁵⁴ Također, države upraviteljice su često bile spremne dati određenu razinu autonomije nesamoupravnim područjima kako bi izbjegle nadzor UN-a te nastavile iskorištavati navedena područja.¹⁵⁵

Uz sve navedeno, ovom je rezolucijom učinjen još jedan veliki korak u procesu dekolonizacije. Naime, prije njenog usvajanja države su svoje kolonije dobrovoljno označavale nesamoupravnim područjima u smislu Povelje. Nakon usvajanja Rezolucije 1541 (XV) Opća skupština je, sukladno načelima postavljenim u prije usvojenim rezolucijama, počela sama imenovati određena područja kao nesamoupravna.¹⁵⁶ Najistaknutiji primjer korištenja ove ovlasti nalazimo u rezoluciji 1542 (XV) kojom je Opća skupština proglasila Zelenortske Otoke, Gvineju, Sv. Tomu i Principa, Sv. Joao Batista de Ajudu, Angolu, Mozambik, Gou, Macau te Istočni Timor područjima pod upravom Portugala, čime ga je obvezala na podnošenje izvještaja sukladno Povelji.¹⁵⁷ Naime, Portugal i Španjolska su se nakon pristupanja u članstvo UN-a, 1955. godine, dugo opirali navedenoj obvezi navodeći da su njihovi prekomorski teritoriji sastavni dio matice zemlje.¹⁵⁸ Iako se naposljetku Španjolska obvezala na suradnju u pogledu svojih kolonija Ifni, Zapadne Sahare, Rio Muni te Fernando Po, Portugal i dalje nije ispunjavao navedenu obvezu.¹⁵⁹ Međutim, zahvaljujući ovoj rezoluciji, navedenim je područjima posvećena posebna pozornost te su ustanovljena tijela koja su bila ovlaštena primati peticije odnosnih naroda.¹⁶⁰ Tek nakon pada diktature 1974. godine Portugal je počeo surađivati s UN-om, a ubrzo nakon toga i omogućio osamostaljenje svojih afričkih posjeda.¹⁶¹ Idućih je godina Oman, Novu Kaledoniju te Južnu Rodeziju Opća skupština također proglasila nesamoupravnim područjima.¹⁶²

¹⁵² Rezolucija Opće skupštine UN-a, Deklaracija o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom UN-a, UN Doc. A/RES/2625/XXV od 24. listopada 1970.

¹⁵³ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 71.

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ Hamid *et al.*, *op. cit.* (bilj. 31), str. 495.

¹⁵⁷ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1542/XV od 15. prosinca 1960.

¹⁵⁸ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 150.

¹⁵⁹ Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 928.

¹⁶⁰ El Ayouti, *op. cit.* (bilj. 118), str. 201.

¹⁶¹ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 150.

¹⁶² Simma *et al.*, *op. cit.* (bilj. 67), str. 928.

4.2. Deklaracija o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima

Godina 1960. predstavlja početak nove faze u borbi protiv kolonijalizma. Naime, od 1946., kada je objavljena prva lista nesamoupravnih područja, pa sve do 1959. godine, neovisnost je steklo samo osam područja dok je za njih sveukupno 21 odlučeno da više ne postoji dužnost podnošenja izvještaja.¹⁶³ Međutim, primanjem novih članica u UN dolazi do jačanja antikolonijalne većine te napredak UN-a po pitanju osamostaljivanja nesamoupravnih područja postaje brži i uspješniji. Tako je 14. prosinca navedene godine u Općoj skupštini usvojena Deklaracija o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima (dalje u tekstu: Deklaracija o dekolonizaciji) dok je idući dan prihvaćena već spomenuta rezolucija 1541 (XV).¹⁶⁴ Njome dolazi do zaokreta u procesu dekolonizacije jer, nadopunivši nedostatne odredbe Povelje, odnosno Deklaracije o nesamoupravnim područjima, ona preuzima centralnu ulogu u daljnjem tijeku navedenog procesa.

Deklaracija o dekolonizaciji se odnosila na 64 teritorija među kojima su se nalazila i preostala starateljska područja (Nauru te Pacifički otoci), a kasnije su listi bili pridodani i Francuski Somaliland, Oman, Komori te Nova Kaledonija.¹⁶⁵ Opća skupština je u Deklaraciji istaknula važnost prijateljskih odnosa te surađivanja ka što bržem okončanju kolonijalizma, svjesna sukoba koji izbijaju zbog uskraćivanja slobode ovisnim narodima.¹⁶⁶ Prema Deklaraciji, svako podvrgavanje naroda stranom podjarmljivanju, dominaciji i eksploataciji predstavlja kršenje temeljnih prava čovjeka te je suprotno Povelji.¹⁶⁷ Stoga ona svakom narodu potvrđuje pravo na samoodređenje koje uključuje pravo na slobodan odabir svog političkog statusa, a izričito naglašava da nedovoljan stupanj političke, ekonomske, društvene i obrazovne razvijenosti ne može poslužiti kao izgovor za onemogućavanje postizanja neovisnosti.¹⁶⁸ Kako bi se ona što prije postigla, sve oružane akcije te represivne mjere prema ovisnim narodima trebaju prestati, a vlast se treba prenijeti na pučanstvo odnosnih teritorija.¹⁶⁹ Za kraj, Deklaracija

¹⁶³ International Week of Solidarity with the Peoples of Non-Self-Governing Territories 25-31 May, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/en/observances/non-self-governing-week>, datum pristupa: 11.03.2022.

¹⁶⁴ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1514/XV od 14. prosinca 1960.

¹⁶⁵ International Week of Solidarity with the Peoples of Non-Self-Governing Territories 25-31 May, *op. cit.* (bilj. 163).

¹⁶⁶ Rezolucija Opće skupštine UN-a, *op. cit.* (bilj. 164).

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ *Ibid.*

naglašava kako je svaki pokušaj usmjeren ka disrupciji političkog jedinstva i teritorijalnog integriteta neke države suprotan ciljevima i načelima Povelje UN-a.¹⁷⁰

4.2.1. Odbor dvadesetčetvorice

S ciljem osiguranja provođenja Deklaracije o dekolonizaciji Opća skupština je uspostavila posebno tijelo koje će ispitivati kako i koliko se ona provodi u djelo. Naime, u rezoluciji 1654 (XVI) iz godine 1961. Opća je skupština prepoznala kako svako odlaganje u provođenju navedene Deklaracije dovodi do sukoba koji potencijalno mogu ugroziti međunarodni mir i sigurnost te je stoga odlučila uspostaviti poseban odbor koji će pratiti njenu primjenu te davati prijedloge i preporuke o napretku i primjeni Deklaracije.¹⁷¹ U tu svrhu Odbor prima peticije, šalje misije te organizira seminare o političkoj, ekonomskoj i društvenoj situaciji u nesamoupravnim područjima.¹⁷² Taj je Odbor također zamijenio prijašnji Odbor za ispitivanje izvještaja preuzevši zadaću analiziranja izvještaja o nesamoupravnim područjima te podnošenja preporuka koje su postajale sve oštrije te koje su poslije bile oblikovane u rezolucije Opće skupštine.¹⁷³ Kasnija rezolucija je ove općenite zadaće pojasnila postavivši konkretne obveze.¹⁷⁴ Naravno, Odbor je i dalje imao zadatak pronaći najprikladnije načine za implementaciju Deklaracije o dekolonizaciji, a Općoj skupštini je bio dužan slati potpuni izvještaj o nesamoupravnim područjima zajedno sa svim prijedlozima i preporukama. Odbor je imao dužnost obavještavati i Vijeće sigurnosti o svim promjenama koje bi mogle utjecati na međunarodni mir i sigurnost.¹⁷⁵

Puni naziv spomenutog odbora je 'Posebni odbor za situaciju vezanu uz primjenu Deklaracije o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima', a iako je izvorno imao 17 članova, poznatiji je kao Odbor dvadesetčetvorice.¹⁷⁶ Zbog želje nekih država da uđu u njegov sastav, odnosno da izađu iz njega, broj njegovih članova se tijekom godina mijenjao te se on danas sastoji od 29 država od kojih su većina države u razvoju.¹⁷⁷ Između njih se svake

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1654/XVI od 27. studenog 1961.

¹⁷² Yusuf, H. O., Chowdhury, T., „The U.N. Committee of 24's Dogmatic Philosophy of Recognition: Toward Sui Generis Approach to Decolonization“, *Indiana Journal of Global Legal Studies*, sv. 26, 2019., str. 441.

¹⁷³ Rezolucija Opće skupštine UN-a, *op. cit.* (bilj. 136).

¹⁷⁴ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1810/XVII od 17. prosinca 1962.

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ Special Committee on Decolonization, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/c24/about>, datum pristupa: 18.03.2022.

godine bira jedan predsjednik, tri potpredsjednika te izvjestitelj, uzimajući u obzir geografsku zastupljenost te osobne kompetencije kandidata.¹⁷⁸ Odbor održava sjednice par puta godišnje tijekom kojih se dogovara o stvarima proceduralne prirode te raspravlja o preostalim nesamoupravnim područjima.¹⁷⁹ Odbor se može sastajati gdje god i kad god smatra potrebnim, a u ispunjenju njegove zadaće su mu bili dužni pomagati i Starateljsko vijeće te Odbor za ispitivanje izvještaja o nesamoupravnim područjima.¹⁸⁰ Radi rješavanja specifičnih problema mogao se organizirati u posebne pododbore.¹⁸¹

4.3. Međunarodnopravni subjektivitet nesamoupravnih područja

U početku je pojam nesamoupravnih područja obuhvaćao teritorije na veoma različitim stupnjevima razvoja.¹⁸² Tako su pravni položaj nesamoupravnih područja imale i neke zemlje koje su imale vrlo razvijenu političku organizaciju, ali su se nalazile pod vlašću neke druge zemlje. Često je bila riječ o formalnom odnosu protektorata u kojem bi jedna država preuzela zaštitu nad drugom, a zauzvrat bi imala utjecaj nad njenim vanjskim, a ponekad i unutarnjim poslovima.¹⁸³ U takvu skupinu su spadali, primjerice, Maroko i Tunis koji su se nalazili pod francuskom upravom te koji su zbog visokog stupnja razvoja relativno brzo stekli neovisnost.¹⁸⁴ Međutim, ovakve zemlje je već i opće međunarodno pravo smatralo subjektima međunarodnog prava, iako im je djelatna sposobnost bila smanjena.¹⁸⁵ No, i u pogledu takvih država je važno naglasiti da su Povelja i prakse UN-a stvorili uvjete za jačanje njihovog pravnog položaja te daljnjeg razvoja.¹⁸⁶

Stoga, pitanje međunarodnopravnog subjektiviteta se više postavljalo u vezi područja koja se nisu nalazila na navedenom stupnju razvoja te kojima je u potpunosti upravljala strana vlast.¹⁸⁷ Naime, mnoga nesamoupravna područja nisu imala središnje državne organe, već je vlast u njima bila raspršena među mjesnim ili pokrajinskim jedinicama u kojima su se također

¹⁷⁸ C-24 Bureau, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/c24/bureau>, datum pristupa: 18.03.2022.

¹⁷⁹ C-24 Sessions, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/c24/sessions>, datum pristupa: 18.03.2022.

¹⁸⁰ Rezolucija Opće skupštine UN-a, *op. cit.* (bilj. 171).

¹⁸¹ El Ayouti, *op. cit.* (bilj. 118), str. 214.

¹⁸² Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 159.

¹⁸³ *Ibid.*, str. 135.

¹⁸⁴ Objave države su stekle neovisnost 1956. godine.

¹⁸⁵ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 159.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Ibid.*

razlikovali brojni tipovi vladavine.¹⁸⁸ Iako su ta područja prema van bila samo dio kolonijalnog carstva, neosporiva je činjenica da su se nesamoupravna područja iznimno razlikovala od svojih kolonijalnih vlasti, a borba za nacionalni identitet je tijekom godina dobivala sve veću podršku međunarodnih organizacija. Sama Povelja je u čl. 73. obvezala države upraviteljice da će interese ovisnih naroda držati prvenstvenima te da će poštivati njihov kulturni identitet, a pravo samoodređenja je iz prvenstveno političkog načela kasnije dobilo svoj pravni identitet.¹⁸⁹ Prema tome, svako nesamoupravno područje, pa i ono na najnižem stupnju razvoja, predstavlja subjekt međunarodnog prava u začetku.¹⁹⁰

Navedeno stajalište je izraženo i u jednom od najvažnijih dokumenata koji se tiču prava na samoodređenje – Deklaraciji o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i suradnji među državama (Deklaraciji sedam načela) iz 1970. godine.¹⁹¹ Peto po redu načelo u navedenoj Deklaraciji je načelo ravnopravnosti i samoodređenja naroda prema kojemu svaki narod ima pravo odrediti svoj politički status bez stranog miješanja te nastaviti svoj ekonomski, društveni i kulturni razvoj, što je svaka država dužna poštovati u skladu s odredbama Povelje.¹⁹² Nadalje, Deklaracija navodi da područje kolonije ili nekog drugog nesamoupravnog područja prema Povelji ima odvojen i različit status od područja države koja njime upravlja i da će takav status postojati toliko dugo dok narod te kolonije ili nesamoupravnog područja ne ostvari svoje pravo na samoodređenje u skladu s Poveljom, a posebno s njezinim ciljevima i načelima.¹⁹³ Kao što je već rečeno na početku, danas je preostao mali broj nesamoupravnih područja te svi oni predstavljaju početne subjekte međunarodnog prava zato što imaju pravo ostvariti svoje pravo na samoodređenje, u obliku i na način koji smatraju najprikladnijim.

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.) kao i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.) predstavljaju najvažnije dokumente vezane uz pravo samoodređenja. Oba međunarodna ugovora sadrže identične odredbe u kojima utvrđuju pravo svih naroda na samoodređenje na temelju kojeg narodi slobodno određuju svoj politički status i osiguravaju svoj gospodarski, društveni i kulturni razvoj. Vidi: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Službeni list SFRJ, br. 7/1971, preuzeti u hrvatsko zakonodavstvo na temelju Odluke o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji, a koju je donijela Vlada Republike Hrvatske 30. rujna 1993. godine (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/1993).

¹⁹⁰ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 159.

¹⁹¹ Rezolucija Opće skupštine UN-a, *op. cit.* (bilj. 152).

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ *Ibid.*

4.4. Međunarodna desetljeća za ukidanje kolonijalizma

Približavanjem 30. obljetnice od donošenja Deklaracije o dekolonizaciji Opća skupština je nastojala da se poduzmu mjere kojima bi se narodima nesamoupravnih područja omogućilo da što prije ostvare svoje pravo na samoodređenje kako bi se do ulaska u 21. stoljeće napokon okončao kolonijalizam. Tako je 1988. godine donesena Rezolucija 43/47 kojom je Opća skupština desetljeće 1990.-2000. proglasila Međunarodnim desetljećem za ukidanje kolonijalizma te pozvala glavnog tajnika UN-a da podnese izvještaj na temelju kojeg će ona usvojiti strategijski plan za ubrzanje navedenog procesa.¹⁹⁴ U svom je planu glavni tajnik opisao dužnosti kojih su se trebali držati različiti akteri – UN te druge međunarodne organizacije, države upraviteljice, različite specijalizirane ustanove te Odbor dvadesetčetvorice.¹⁹⁵ Tako su ti akteri prvi bili dužni pomoći ovisnim narodima podržavajući održavanje konzultacija i pregovora te osiguravajući da se izražavanje političke volje provede u uvjetima bez straha i vanjskih utjecaja.¹⁹⁶ UN i države upraviteljice su trebale surađivati kako bi se dobio što jasniji prikaz situacije u svakom nesamoupravnom području u svrhu organizacije održavanja referenduma o pitanju samoodređenja i to najkasnije na posljednji dan 1999. godine.¹⁹⁷ Države upraviteljice su također trebale voditi brigu o političkom, ekonomskom i obrazovnom napretku ovisnih naroda te očuvanju njihovih prirodnih resursa i bogatstava, a u tome su im morale pomagati i specijalizirane ustanove te nevladine organizacije.¹⁹⁸

U usporedbi s ostalima, Odbor dvadesetčetvorice je imao nešto konkretnije obveze. On je imao zadaću ispitati utjecaj ekonomske i društvene situacije na ustavni i politički razvoj, organizirati seminare na Pacifiku te Karibima na kojima bi sudjelovali i predstavnici ovisnih naroda, a na kojima bi se raspravljalo o implementaciji ovog plana, slati periodične izvještaje itd.¹⁹⁹ Od svih država koje su upravljale nesamoupravnim područjima jedino je Novi Zeland glasao za rezoluciju 43/47 dok su Velika Britanija, Francuska i Portugal su ostali suzdržani, a SAD je bio protiv.²⁰⁰ Naime, te su države isticale kako preostala nesamoupravna područja čine većinom mali otočni teritoriji koji nemaju ekonomske preduvjete za potpunu samostalnost na međunarodnoj sceni.²⁰¹ Zato je Opća skupština 1990. godine usvojila rezoluciju kojom je

¹⁹⁴ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/43/47 od 22. studenog 1988.

¹⁹⁵ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/46/634/Rev.1 od 13. prosinca 1991.

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ *Ibid.*

¹⁹⁹ *Ibid.*

²⁰⁰ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 160.

²⁰¹ *Ibid.*

objavila da čimbenici poput geografskog položaja, veličine područja, broja stanovništva te ograničena prirodna bogatstva ne smiju usporiti ostvarivanje prava na samoodređenje.²⁰² Kako je u tom periodu samo mali broj područja stekao neovisnost ili se odlučio za neki drugi oblik stjecanja samouprave, Opća je skupština 2000. godine proglasila i Drugo međunarodno desetljeće za ukidanje kolonijalizma.²⁰³ Strategijski plan koji je donesen za prethodno razdoblje je ostao relevantan i sada te su učinjene samo poneke preinake, a države su pozvane da udvostruče svoje napore u ispunjavanju dužnosti i ciljeva koje on postavlja.²⁰⁴ Deset odnosno dvadeset godina kasnije proglašeno je i Treće, odnosno Četvrto međunarodno desetljeće za ukidanje kolonijalizma čiji je pravni okvir, uz rezolucije, bio i prethodno spomenuti Strategijski plan.²⁰⁵

5. NESAMOUpravna Područja Danas

Iako je u gotovo osamdeset godina od nastanka UN-a broj njegovih članica narastao s izvornih 51 na 193, taj period nije bio dovoljan za okončanje svih kolonijalnih odnosa u svijetu. Tako današnju listu nesamoupravnih područja čini 17 teritorija na kojima živi oko 2 milijuna ljudi: Američki Djevičanski Otoci, Američka Samoa, Anguilla, Bermuda, Britanski Djevičanski Otoci, Kajmansko otočje, Falklandsko otočje (Malvini), Francuska Polinezija, Gibraltar, Guam, Montserrat, Nova Kaledonija, Otočje Turks i Caicos, Pitcairn, Sveta Helena, Tokelau te Zapadna Sahara.²⁰⁶ Većina se navedenih područja, osim Gibraltara i Zapadne Sahare, sastoji od malih otočića smještenih na području Pacifika, Atlantika te Kariba, što im dodatno otežava postizanje neovisnosti.²⁰⁷ Naime, iako je Opća skupština izrazila mišljenje da faktori poput geografskog položaja i veličine područja ne smiju utjecati na ostvarenje prava na samoodređenje, mnoge države zastupaju mišljenje da takva područja ne mogu osigurati samostalnu međunarodnu egzistenciju te da je iz toga razloga povoljnije da ostvare svoje pravo na samoodređenje putem slobodnog pridruženja nekoj neovisnoj državi ili integracijom u neku neovisnu državu.²⁰⁸ Međutim, predstavnici nekih od navedenih područja su izrazili

²⁰² Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/45/33 od 20. studenog 1990.

²⁰³ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/55/146 od 6. ožujka 2001.

²⁰⁴ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/56/61 od 22. ožujka 2001.

²⁰⁵ Rezolucije Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/65/119 od 20. siječnja 2011. i A/RES/75/123 od 21. prosinca 2020.

²⁰⁶ Non-Self-Governing Territories, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/nsgt>, datum pristupa: 25.03.2022.

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ Rezolucija Opće skupštine UN-a, *op. cit.* (bilj. 202).

nezadovoljstvo prema postojećim načinima stjecanja samouprave utvrđenima u rezoluciji 1541 (XV) te su predložili novu opciju kojom bi se dogovorom između države upraviteljice te nesamoupravnog područja postiglo posebno uređenje.²⁰⁹ No, unatoč tome što su i SAD te Ujedinjeno Kraljevstvo kritizirali rad Odbora dvadesetčetvorice zbog navodne rigidnosti procesa dekolonizacije, ipak se ne može osporiti da postojeći kanali za postizanje samoodređenja, a posebice mogućnost pridruženja nekoj državi, ne daju široke opcije za uređenje pitanja samoodređenja određenog područja.²¹⁰ Također, važno je reći i to da se stanovništvo određenih područja, poput Američke Samoe i Bermude, putem plebiscita izjasnilo da zapravo žele zadržati status ovisnog područja.²¹¹ Naravno, ti narodi i dalje zadržavaju slobodu promijeniti svoje mišljenje te se jednog dana izjasniti za drugačiji oblik uređenja.

Nesamoupravnim područjima danas upravljaju četiri države – SAD, Francuska, Novi Zeland te Ujedinjeno Kraljevstvo. Pod upravom Ujedinjenog Kraljevstva se nalazi najveći broj područja, a stanovništvo svih 10 teritorija pod njihovom upravom je izrazilo želju ostati u vezi sa svojom upraviteljicom u odnosu na koju imaju samoupravu.²¹² SAD upravlja trima nesamoupravnim područjima koji također zadržavaju vezu sa svojom upraviteljicom iako imaju i lokalne organe vlasti. To su Američki Djevičanski Otoci, Američka Samoa te Guam.²¹³ Važan izvor uređenja njihovog statusa nalazimo u odlukama Vrhovnog suda SAD-a, a za razliku od saveznih država, oni se smatraju 'neinkorporiranim teritorijima'.²¹⁴ Osim Samoanaca, stanovnici navedenih teritorija imaju američko državljanstvo, ali nemaju pravo glasa u federalnim izborima osim ako nemaju prebivalište u nekoj od saveznih država, a također imaju i po jednog predstavnika u Zastupničkom domu.²¹⁵ Francuska upravlja jednim teritorijem, Novom Kaledonijom, koja se na listi nesamoupravnih područja nalazila 1946./1947. godine te ponovno od 1986. godine.²¹⁶ Za njen međunarodni položaj je važan sporazum iz Nouméa kojim su određene ovlasti prenesene s Francuske na lokalnu vlast, a također je određen i tranzicijski period od 15-20 godina nakon kojeg će se održati referendum o samoodređenju.²¹⁷ Tako su se

²⁰⁹ Crawford, J., *The Creation of States in International Law*, Oxford, Oxford Clarendon Press, 2007., str. 636.

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ *Ibid.*

²¹² Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 161.

²¹³ Non-Self-Governing Territories, *op. cit.* (bilj. 206).

²¹⁴ Is colonialism over? Six decades after the “Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples”, dostupno na: Centre on Constitutional Change, <https://www.centreonconstitutionalchange.ac.uk/news-and-opinion/colonialism-over-six-decades-after-declaration-granting-independence-colonial>, datum pristupa: 26.03.2022.

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ Non-Self-Governing Territories, *op. cit.* (bilj. 206).

²¹⁷ New Caledonia: Working paper prepared by the Secretariat and Noumea Accord, Opća skupština UN-a, UN Doc. A/AC.109/2114, od 3. lipnja 1998.

u razdoblju od 2018. do 2021. godine održala tri referenduma na kojima su se glasači ipak izjasnili protivno postizanju neovisnosti te odlučili ostati dio Francuske.²¹⁸ Stanovništvo Tokelaua, kojim upravlja Novi Zeland, se također u dvama referendumima nije dovoljnom većinom izjasnilo za samoupravu uz slobodno pridruživanje upraviteljici te tako i dalje ostaje na listi nesamoupravnih područja.²¹⁹ Međutim, od svih nesamoupravnih područja današnjice najsloženije primjere procesa dekolonizacije nalazimo u dvama britanskim teritorijima, Gibraltaru i Falklandskom otočju, te u Zapadnoj Sahari koji ni nema vlastitu državu upraviteljicu.

5.1. Zapadna Sahara

Zapadna Sahara je regija na sjeverozapadu Afrike koja predstavlja najveće nesamoupravno područje s obzirom na broj stanovnika te površinu teritorija. Izuzev toga što je bogato nalazište fosfata, karakterizira ju siromašan pustinjski kraj za koji se dugo smatralo da nema stalno stanovništvo, što je jedan od preduvjeta za formiranje države.²²⁰ Međutim, postupno je utvrđeno da na tom području živi dovoljan broj osoba koje se mogu smatrati narodom te koje stoga imaju pravo na samoodređenje.²²¹ Tako su se 1970.-ih godina počeli javljati zahtjevi stanovnika Zapadne Sahare za neovisnost kojem su bili suprotstavljeni zahtjevi Maroka te Mauritanije.²²² U priču je bila upletena i Španjolska kao bivša kolonizatorica navedenog područja, Alžir te organi UN-a, a sukobljene strane do danas nisu postigle sporazum.

Sedamdesetak godina otkada je Španjolska kolonizirala Zapadnu Saharu, 1956. godine, Maroko zajedno sa saharskim plemenima kreće u borbu protiv španjolske vladavine.²²³ Skoro desetljeće nakon toga Opća skupština donosi prvu rezoluciju o Zapadnoj Sahari pozivajući na njenu dekolonizaciju, a potom su uslijedile rezolucije kojima se zahtjeva provođenje

²¹⁸ New Caledonia, dostupno na: Britannica, <https://www.britannica.com/facts/New-Caledonia-French-unique-collectivity-Pacific-Ocean>, datum pristupa: 26.03.2022.

²¹⁹ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 8), str. 161.

²²⁰ U članku 1. Konvencije o pravima i dužnostima država (Montevideo, 1933.) navedena su četiri općeprihvaćena kriterija za postanak države: definiran teritorij, stalno stanovništvo, organizacija vlasti koja je neovisna o drugoj državi te sposobnost ulaska države u odnose s drugim državama. Tekst Konvencije dostupan na: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml>, datum pristupa: 27.03.2022. Vidi i: Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 126.

²²¹ Lulić, *ibid.*

²²² *Ibid.*

²²³ Hasnaoui, Y., „The United Nations Leadership Role in Solving Western Sahara Conflict: Progress or Delays For Peace?“, *Journal of Liberty and International Affairs*, sv. 4, 2018., str. 107.

referenduma o samoodređenju.²²⁴ U to vrijeme, 1974. godine, Maroko i Mauritaniya su pitanje Zapadne Sahare iznijeli i pred Međunarodni sud. Naime, obje države su ustale protiv Španjolske tvrdeći da ona taj teritorij drži neovlašteno jer ga nije mogla pravovaljano steći budući da on nije bio *terra nullius*. Tako je Opća skupština Međunarodnom sudu uputila dva pitanja do čijeg je rješavanja Španjolska trebala odgovoriti provođenjem referenduma:

- I. Je li Zapadna Sahara (Rio de Oro i Sakiet El Hamra) u vrijeme španjolske kolonizacije bila područje koje nije pripadalo nikome? Ako je odgovor na prvo pitanje negativan;
- II. Kakve su bile pravne veze između ovog područja i marokanske kraljevine i mauritanijskoga entiteta?²²⁵

U svom savjetodavnom mišljenju Međunarodni je sud ustvrdio da prije kolonizacije Zapadna Sahara nije pripadala nikome, a da su za vrijeme španjolske vladavine postojale određene pravne veze između tog područja te Maroka i Mauritanije, no ne i veze teritorijalnog suvereniteta.²²⁶ Dakle, iako su postojali određeni čimbenici koji su podupirali zahtjeve Maroka i Mauritanije, oni nisu bili takvi da bi mogli prevladati nad pravom Zapadnosaharaca na samoodređenje i neovisnost.²²⁷ Nezadovoljni ovom odlukom Marokanci su organizirali tzv. 'zeleni marš' te upali na teritorij Zapadne Sahare potisnuvši Španjolce par kilometara što je dovelo i do reakcije Vijeća sigurnosti.²²⁸ Ubrzo nakon toga događaja Španjolska je izjavila da se povlači s područja bivše kolonije, a i Mauritaniya je odustala od svojih zahtjeva.²²⁹ U to vrijeme dolazi i do uspostavljanja saharske vlade pod nazivom Saharska Arapska Demokratska Republika koja se nalazi u progonstvu pa se narodnooslobodilački pokret Polisario Front (Popular Front for the Liberation of Saguia el Hamra and Rio de Oro) ustanovio kao predstavnik naroda.²³⁰ Maroko te Polisario su pozvani da pristupe pregovorima koji bi omogućili održavanje referenduma o samoodređenju, ali stranke ne mogu postići kompromis u mnogo čemu. Prvenstveno, postojalo je neslaganje oko toga koga treba uvrstiti u popis glasača.²³¹ Naposljetku, prihvaćen je prijedlog da pravo glasa imaju Saharci koji su bili registrirani 1974.

²²⁴ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/2072/XX od 17. prosinca 1965. i A/RES/2229/XXI od 20. prosinca 1966.

²²⁵ Western Sahara (Request for Advisory Opinion), dostupno na: International Court of Justice, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/61/9467.pdf>, datum pristupa: 27.03. 2022.

²²⁶ Western Sahara, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975, str. 68.

²²⁷ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 127.

²²⁸ Vidi rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. S/RES/377 (1975), S/RES/379 (1975) i S/RES/380 (1975). Vidi i: Hasnaoui, *op. cit.* (bilj. 223), str. 111.

²²⁹ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 129.

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ *Ibid.*, str. 130.

godine kada se provodio popis stanovništva te njihovi potomci stariji od 18 godina.²³² Međutim, i ovo rješenje je naišlo na brojne kritike od obje strane te referendum do danas nije održan. Za održavanje primirja i nadzor pripreme i održavanja navedenog referenduma je osnovana i posebna misija UN-a pod nazivom MINURSO.²³³

Tako i nakon 40 godina UN nije bio uspješan u rješavanju ovog slučaja dekolonizacije te i dalje ostaje kontroverzno pitanje tko ima pravo odlučivati putem referenduma. No, važno je napomenuti da je zainteresiranost međunarodne zajednice za ovaj problem mala te da unatoč svim naporima, sukobljene strane ne uspijevaju postići kompromis.

5.2. Gibraltar

Kao jedino nesamoupravno područje Europe Gibraltar predstavlja okosnicu sukoba između Ujedinjenog Kraljevstva i Španjolske. Naime, Britanci su oduzeli Gibraltar Španjolskoj 1704. godine, a Mirovnim ugovorom iz Utrechta (1713. godine) Španjolska ga je i formalno ustupila sadašnjoj upraviteljici.²³⁴ Međutim, kako je u Ugovoru utvrđeno da će Španjolci imati pravo prvi preuzeti to područje ako Ujedinjeno Kraljevstvo ikada napusti Gibraltar, Španjolska tu odredbu tumači u smislu da ona stvara obvezu retrocesije koja prethodi pravu na samoodređenje te tako ima prednost nad njim.²³⁵ Drugi argument Španjolaca protiv davanja prava na samoodređenje narodu Gibraltara je taj da bi se time narušio teritorijalni integritet Španjolske.²³⁶ Znajući da Gibraltarci nemaju želju za stupanjem u odnos sa Španjolskom, protiv čega su se i izjasnili u dvama referendumima, Španjolska pribjegava argumentu da se zapravo radi o vraćanju oduzetog teritorija te se poziva na Rezoluciju 1514 (XV) koja brani narušavanje političkog jedinstva te teritorijalnog područja države.²³⁷ Također, Španjolska smatra da Gibraltarci nisu narod koji ima pravo na samoodređenje jer je riječ o stanovništvu koje su Britanci naselili nakon što su protjerali izvorne stanovnike.²³⁸ U pogledu ovog argumenta su mišljenja posebice podijeljena te se neki slažu s navedenim stajalištem dok drugi smatraju da ono nema temelja jer 'novonaseljeni' stanovnici prebivaju na odnosnom području već stoljećima

²³² *Ibid.*

²³³ Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. S/RES/690 od 29. travnja 1991.

²³⁴ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 133.

²³⁵ *Ibid.*

²³⁶ Bossano, H. J. J., „The Decolonization of Gibraltar“, *Fordham International Law Journal*, sv. 18, 1994., str. 1642.

²³⁷ *Ibid.*

²³⁸ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 133.

te su tako razvili vlastiti identitet različit od bivše kolonizatorice.²³⁹ Međutim, važno je napomenuti da ni Opća skupština nije priznala pravo na samoodređenje Gibraltarcima. No, iako se ni danas službeno stajalište Španjolske nije promijenilo, njihova retorika nije više oštra kao u Francovo vrijeme, a postoje i dokazi prema kojima je ona svjesna da neće moći uskoro pridobiti Gibraltar.²⁴⁰ S druge strane, Ujedinjeno Kraljevstvo se u više navrata izjasnilo kako će poštivati želje stanovnika Gibraltara te da neće sklapati sporazume niti stupati u pregovore s drugim državama koji bi bili protivni željama stanovništva u pitanju neovisnosti odnosno područja.²⁴¹ Također, svjesno posljedica izlaska iz Europske unije na financiranje i trgovinu prekomorskih teritorija, Ujedinjeno Kraljevstvo je preuzelo i zadaću jačanja veza između Gibraltara te Commonwealtha i UN-a.²⁴²

5.3. Falklandsko otočje (Malvinas)

Falklandsko otočje je još jedno nesamoupravno područje koje pripada Ujedinjenom Kraljevstvu, a nalazi se par stotina kilometara istočno od Argentine, u južnom dijelu Atlantika. Iako su Britanci bili prvi koji su kročili na teritorij Otočja, ono je kasnije pripalo Španjolskoj.²⁴³ Međutim, Argentina kao bivša španjolska kolonija nasljeđuje suverenost nad Otočjem, ali se početkom 19. st. Britanci ponovno vraćaju na njega te proglašavaju svoju suverenost.²⁴⁴ Argentina, naravno, negira britansku vlast te svoje argumente temelji na povijesnom naslovu, načelu *uti possidetis* te tome što se i ovdje radi o doseljenom stanovništvu većinom britanskog porijekla koje se naselilo nakon što Argentinci protjerani te stoga nema pravo na samoodređenje.²⁴⁵

Nakon što je Argentina iznijela slučaj pred UN, Opća skupština je donijela svoju prvu rezoluciju vezanu za Otočje.²⁴⁶ U njoj je pozvala obje države da pristupe pregovorima s ciljem rješavanja pitanja suverenosti nad Otočjem, a napomenula je da se pritom mora voditi računa o interesima stanovništva.²⁴⁷ No, Argentina ukidanje kolonijalne vlasti tumači isključivo u vidu

²³⁹ Trinidad, J., „Self-determination and contested peoplehood in Gibraltar: separating the law from the rhetoric“, *The Round Table*, sv. 110, 2021., str. 352.

²⁴⁰ *Ibid.*, str. 354.

²⁴¹ Gibraltar: Working paper prepared by the Secretariat, Opća skupština UN-a, UN Doc. A/AC.109/2021/8, od 26. ožujka 2021.

²⁴² *Ibid.*

²⁴³ Lulić, *op. cit.* (bilj. 3), str. 136.

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ *Ibid.*

²⁴⁶ Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/2065/XX od 16. prosinca 1965.

²⁴⁷ *Ibid.*

prijenosa suverenosti na sebe, dok Ujedinjeno Kraljevstvo zagovara stajalište prema kojem stanovništvo Otočja ima pravo na samoodređenje. Samo stanovništvo, koje čine većinom Britanci, 2013. je godine organiziralo referendum u kojem je 99.8% glasača izrazilo želju da ostane u ovisnom statusu, zadržavajući svoju samoupravu.²⁴⁸ Međutim, Opća skupština zastupa stajalište da stanovništvo Falklanda nema pravo na samoodređenje jer ga čine doseljenici koji se ni etnički, a ni kulturno ne razlikuju od stanovništva države upraviteljice.²⁴⁹ Iz toga razloga Opća skupština u svojim rezolucijama koje se tiču navedene problematike koristi izraze poput 'stanovništva', a ne 'naroda' te u obzir uzima samo njihove 'interese', a ne i 'želje'.²⁵⁰ Stoga, rješavanje statusa navedenog područja leži u rukama zainteresiranih država koje moraju pronaći zajedničko rješenje.

²⁴⁸ Falkland Islanders vote overwhelmingly to keep British rule, dostupno na: Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-falklands-referendum-idUSBRE92B02T20130312>, datum pristupa: 01.04.2022.

²⁴⁹ Lulić, *op.cit.* (bilj. 3), str. 138.

²⁵⁰ *Ibid.*, str. 139.

6. ZAKLJUČAK

Misao o okrutnosti kolonijalnih režima u međunarodnoj se zajednici pojavila desetljećima prije nastanka UN-a pa samim time i početak procesa dekolonizacije nije bio vezan uz tu organizaciju. Međutim, uloga UN-a u procesu dekolonizacije neusporedivo je značajnija u odnosu na druge međunarodne aktere. Počevši od transformacije mandatnog sustava u starateljski pa do slike svijeta kakvu poznajemo danas, naponi UN-a u procesu dekolonizacije su bili obilježeni neprestanom borbom između kolonijalnih sila te protukolonijalnih vlasti. Iz navedenog razloga dekolonizacija istovremeno predstavlja iznimno dinamičan proces, ali i onaj u kojem su se promjene događale postupno. Iako proces ni danas nije završen za nesamoupravna područja, starateljska područja su stvar prošlosti, a Starateljsko vijeće predstavlja jedan od rijetkih organa UN-a koji je zapravo ispunio svoju inicijalno zadanu ulogu.

Unatoč svemu, važno je naglasiti da iako je UN pridonio tome da su mnoga ovisna područja stekla neovisnost, čime je za njih proces dekolonizacije formalno završen, tragovi kolonijalizma postoje i danas. Mnoge danas zaostale države se nalaze u toj poziciji upravo zbog toga što su bile iskorištavane te su njihovi resursi služili za boljitak i bogaćenje danas razvijenih država. Stoga, pitanje reparacija prema tim državama je danas u većem fokusu nego ikada prije, a UN bi trebao poticati dijalog među državama kako bi svi bili bolje upoznati s posljedicama s kojima i danas žive narodi nekoć ovisnih teritorija te kako bi se što uspješnije riješili izazovi s kojima se susreću preostala nesamoupravna područja.

7. LITERATURA

Knjige

1. Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, sv. 1, Zagreb, Školska knjiga, 2010.
2. Andrassy, J., Bakotić, B., Lapaš, D., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, sv. 2, Zagreb, Školska knjiga, 2012.
3. Conforti, B., *The Law and Practice of the United Nations*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2004.
4. Crawford, J., *The Creation of States in International Law*, Oxford, Oxford Clarendon Press, 2007.
5. El Ayouti, Y., *The United Nations and Decolonization: The Role of Afro – Asia*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1971.
6. Jennings, R., Watts, A. (ur.), *Oppenheim's International Law*, sv. 1, London, New York, Longman, 1992.
7. Lulić, M., *Dekolonizacija i nastanak država*, Osijek, vlastita naknada, 2006.
8. Nikolova, V., *Kolonije nekad i sad*, Beograd, Izdavačko preduzeće Rad, 1954.
9. Simma, B., Mosler, H., Randelzhofer, A., Tomuschat, C., Wolfrum, R., Brokelmann, H., Rohde, C. (ur.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Munchen, C. H. Beck, 1994.

Članci

1. Binte Hamid, M., Zeller, B., „Right to Self-Determination: Extended Roles of the United Nations through the Decolonization Process“, *Houston Journal of International Law*, sv. 42, 2020.
2. Bossano, H. J. J., „The Decolonization of Gibraltar“, *Fordham International Law Journal*, sv. 18, 1994.
3. Gerig, B., „Significance of the Trusteeship System“, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, sv. 255, 1948.
4. Hasnaoui, Y., „The United Nations Leadership Role in Solving Western Sahara Conflict: Progress or Delays For Peace?“, *Journal of Liberty and International Affairs*, sv. 4, 2018.

5. Matz, N., „Civilization and the Mandate System under the League of Nations as Origin of Trusteeship“, *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, sv. 9, 2005.
6. Mushkat, M., „The Process of Decolonization International Legal Aspects“, *University of Baltimore Law Review*, sv. 2, 1972.
7. Parker, T., „The Ultimate Intervention: Revitalising the UN Trusteeship Council for the 21st Century“, *Centre for European and Asian Studies at Norwegian School of Management*, sv. 3, 2003.
8. Trinidad, J., „Self-determination and contested peoplehood in Gibraltar: separating the law from the rhetoric“, *The Round Table*, sv. 110, 2021.
9. Yusuf, H. O., Chowdhury, T., „The U.N. Committee of 24's *Dogmatic Philosophy of Recognition: Toward Sui Generis Approach to Decolonization*“, *Indiana Journal of Global Legal Studies*, sv. 26, 2019.

Međunarodni ugovori

1. Pakt Lige naroda (The Covenant of the League of Nations), dostupno na Yale Law School: The Avalon Project: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp, datum pristupa: 24.04.2022.
2. Konvencija iz Montevidea o pravima i dužnostima država, <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml>, datum pristupa: 27.03.2022.
3. Povelja Ujedinjenih naroda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 15/1993., 7/1994.
4. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Službeni list SFRJ, br. 7/1971, preuzeti u hrvatsko zakonodavstvo na temelju Odluke o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji, a koju je donijela Vlada Republike Hrvatske 30. rujna 1993. godine (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/1993)

Međunarodna sudska praksa

1. Western Sahara, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975.

2. Western Sahara (Request for Advisory Opinion), dostupno na: International Court of Justice, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/61/9467.pdf>, datum pristupa: 27.03. 2022.

Dokumenti Ujedinjenih naroda

1. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/9/I od 9. veljače 1946.
2. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/66/1 od 14. prosinca 1946.
3. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/146/II od 3. studenog 1947.
4. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/181/II od 29. studenog. 1947.
5. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/332/IV od 2. prosinca 1949.
6. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/569/VI od 18. siječnja 1952.
7. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/742/VIII od 27. studenog 1953.
8. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1514/XV od 14. prosinca 1960.
9. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1541/XV od 15. prosinca 1960.
10. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1542/XV od 15. prosinca 1960.
11. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1654/XVI od 27. studenog 1961.
12. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1810/XVII od 17. prosinca 1962.
13. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/1970/XVIII od 15. prosinca 1963.
14. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/2065/XX od 16. prosinca 1965.
15. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/2072/XX od 17. prosinca 1965.
16. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/2229/XXI od 20. prosinca 1966.
17. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/2625/XXV od 24. listopada 1970.
18. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/43/47 od 22. studenog 1988.
19. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/45/33 od 20. studenog 1990.
20. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/46/634/Rev.1 od 13. prosinca 1991.
21. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/55/146 od 6. ožujka 2001.
22. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/56/61 od 22. ožujka 2001.
23. Rezolucije Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/65/119 od 20. siječnja 2011.
24. Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN Doc. A/RES/75/123 od 21. prosinca 2020.
25. Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. UN Doc. S/RES/377 (1975) od 22. listopada 1975.
26. Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. S/RES/379 (1975) od 2. studenog 1975.
27. Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. S/RES/380 (1975) od 6. studenog 1975.

28. Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. S/RES/683 od 22. prosinca 1990.
29. Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. S/RES/690 od 29. travnja 1991.
30. Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, UN Doc. S/RES/956 od 10. studenog 1994.
31. Izvješće Starateljskog vijeća UN-a, UN Doc. A/6926 od 1. prosinca 1967.
32. Division of Intercourse and Education, „The United Nations and Non-Self Governing Territories: Documentary Material“, *International Conciliation*, New York, sv. 25, 1947.
33. Gibraltar: Working paper prepared by the Secretariat, Opća skupština UN-a, UN Doc. A/AC.109/2021/8, od 26. ožujka 2021.
34. New Caledonia: Working paper prepared by the Secretariat and Noumea Accord, Opća skupština UN-a, UN Doc. A/AC.109/2114, od 3. lipnja 1998.

Mrežni izvori

1. C-24 Bureau, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/c24/bureau>, datum pristupa: 18.03.2022.
2. C-24 Sessions, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/c24/sessions>, datum pristupa: 18.03.2022.
3. Falkland Islanders vote overwhelmingly to keep British rule, dostupno na: Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-falklands-referendum-idUSBRE92B02T20130312>, datum pristupa: 1.4.2022.
4. International Week of Solidarity with the Peoples of Non-Self-Governing Territories 25-31 May, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/en/observances/non-self-governing-week>, datum pristupa: 11.03.2022.
5. Is colonialism over? Six decades after the “Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples”, dostupno na: Centre on Constitutional Change, <https://www.centreonconstitutionalchange.ac.uk/news-and-opinion/colonialism-over-six-decades-after-declaration-granting-independence-colonial>, datum pristupa: 26.03.2022.
6. List of former Trust and Non-Self-Governing Territories, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/history/former-trust-and-nsgts>, datum pristupa: 01.03.2022.

7. New Caledonia, dostupno na: Britannica, <https://www.britannica.com/facts/New-Caledonia-French-unique-collectivity-Pacific-Ocean>, datum pristupa: 26.03.2022.
8. Non-Self-Governing Territories, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/nsgt>, datum pristupa: 25.03.2022.
9. Special Committee on Decolonization, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/c24/about>, datum pristupa: 18.03.2022.
10. The Covenant of the League of Nations, dostupno na Yale Law School: The Avalon Project, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp, datum pristupa: 24. travnja 2022.
11. United Nations and decolonization, dostupno na: United Nations, <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/about>, datum pristupa 15.02.2022.